Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 МАЙН 25
Нүнай эхин (могой) нарын 4
ВТОРНИК
Гаргагай 3
№ 95 (18709)
газетын сэн: захилай—50 мүн., Хялсаата сэн

Редакторай булан

ХАРЮУСАЛГАНЬ УЛАМ ДЭЭШЭЛНЭ

2

...гша оной майн 31-дэ Буряад Рес...кын Верховно Советэй арбан хо...н сессиин хоёрдохи хубинь нээгдэ... Тэндэ хэдэн тон шухала хуулин... баталагдаха хараатай. Тиимэнээ ...дуудай харюусалга сагай ошохо ...дэшэлнэ, улам бодомжотой, бодо...ндалнаа үндэнэлэн шиндхэбэринүүд, ...абадаг оанха ёлотой болоно.

...ндэ нигэжэ хэлэнэбши гэхэдэ, саг...ам шахардуу, байдалнан муу, унал...алжэлнөөр байна бшуу. Иимэ ор...байдалда хин хоохоор арсалдаагаа ...н хаяжа, сессиин үзэмжэдэ табиг...бүхы асуудалнуудые таатай зохид ...бүтэзмжэтэй тээшэнь шиндхэхэ ...ха. Гадна эдэ хуулинуудые абаха...үн тухай ходо нанажа байха хэ...юм аабза.

...нөө сагта зөөри тухай асуудал ай...р шухала болоод байна. Юуб гэ...эндэ худхалгатай, ойлгохын арга...зүүмэнүүд угаа олон. Хаа хаанагүй ...ты, тэрээн бүхэндэ урдашай гүрэ...зөөрнин үргидэжэ, тэхэрилгэ үйлөөр ...агдажа байхыень харанабди. Тиин...зөөрнин эзэд, эдлэгшэд онсо на...р тодоруулгдаха зэргэтэй юм ааб ...Илангаяа «Буряад Республикада ...эй баялигуудыг хэрэглэхэ» «Дүрим ...» асуудал, нигээд абаад харахада, ...удха шанартай болоод байна.

...ндэ? Юуб гэхэдэ, Эхэ газар хадаа ...й эгээл гол баялиг болоно бшуу. ...нөө тэрэнэй гол эзэн хэн байхаб, ...нуудыень хэн хэрэглэхэб, хэн энэ ...нинаха, шалгахаб? Мүнөө дээрээ ...байал ойлгохын аргагүй юумэнүүд ...олон. Иимэ байһан сагтань һанаан ...лаар бэшэ. Худөодэ колхоз, совхо...таража, газар хубаарилагдажа за...Гадна газар хубини зөөри болоо...ь, али үгы гү гэһэн арсалдаан бо...Иимэ шиндхэбэрн хайшаа хойшо...удтай байха гээшэб?

...дэ тон һайнаар бодожо үзэхөөр юм ...Харин газарай баялигууд тухай ...э болоо һаа, эндэ ганса гүрэн ...байха ёнотой. Юундэ? Юуб гэхэдэ, ...дэ арадай, национальна баялиг» гэ...ойлгосо бин ха юм. Иимэ баялигай ...газар ба газарай баялигуд мүн. ...ямар арсалдаан байха бэлэй?

...еспубликын Зөөрнин жасын прав...ни хүдэлмэри тухай тоосон», «Бу...Республикын предприятинуудые ...ондо үмсэлхэ ба гүрэнэй бэшэ бол...программа тухай» асуудалнуд ...тухай асуудалда сэхэ хабаатай, ...ондоо нягта холбоотой. Юундэ тин...өөнөөнинь ойлгосотой ааб даа. ...приятинуудые үмсэлхэ, гүрэнэй бэ...олгохо асуудал абаад хараа һаа...юумэн хуу һайн гэхын аргагүй ха ...Эндэ бэһал һайнаар бодомжологдоо...юумэнүүд олон.

...мсэлэлгэ үнгэргэхэдөө, нэн түрүүн ...ша хүнэй амин шухала асуудал...ые анхаралһаа алдажа яашье боло...юм аабза. Тиимэнээ ажалшадай ...үүдые хаһаха һэдэлгэнүүдтэ хаал...бһан хэмжээнүүд заабол абтаха ...тэй. Үгы һаа, эндэ гомдоһон, ажа...лаа хангаха аргана алдаһан, гэнтэ ...гүй болоһон зон улам олошорхо гэ...шагдана.

...ны дээрэнь онсолон тэмдэглэхэдэ, ...зөөри хэнэй гарта үгэхэбиби — ...тухай тон һайнаар бодожо үзөөд. ...рхой шиндхэбэринүүдые абаха хэ...й гэжэ һанахаар.

...Уһан тухай» хуулин проект бэһал ...удха шанартай. Уһан хадаа бэһал ...арадаймнай баялиг бэшэ гү? Тин...даа.

...йгаалнин шухаг баялиг болохо уһа ...аалгын, тэрэнние гамтайгаар, ашаг ...ехэтэйгээр хэрэглэгын ёно гури...бэһал тон тодорхойгоор элирүүлэг...эргэтэй. Харин манай республика...баялигтаа энэнһээ урда ехэл хай...ижагүйгөөр хандадаг байгаабди. ...ы олон гол горхонуд хатааб, бузар...ааб, шэргэхэ туйлдаа хүргэгдөөб? ...нь хүнды бүхэн соohоо уудам тала ...урдан гарадаг байһан тунгалаг һай...уһатай булагуудная хаанаб?

...адна эртэ урда сагһаа хойшо буряад ...атанай бөөз эмшэлдэг, элдэб үбшэ ...анһаа һэргылдэг байһан аршаан бу...уд онсо анхарал доро абтаха зэргэ...гэжэ һанагдаа.

...анай һанахада, арадаймнай депута...д энэ асуудал зүбшэн хэлсэхэдэ, гол ...ала хэрэгтэй асуудалнуудые хараа...алдахагүй аабза гээд бидэнэр бул...тадаа найданабди. Теэд энэ найдалнай харюулагдаха гээшэ гү?

«Соёл тухай», «Эрдэм һуралсал тухай» Буряад Республикын хуулинуудай проектнүүд одоол табигдахань. Юундэ нигэжэ хэлэнэбши гэхэдэ, эдэ хуулинуудай проектнүүд хадаа манай ажабайдалда тон шухала удха шанартай ха юм. Эндэ юун эгээл шухала удха шанартайб гэхэдэ, соёл болоод эрдэм һуралсалда хүсэд хүрэхөөр мүнгэ һомолхо асуудал болоно.

Тус хуулинуудые соо соёлой болон эрдэм һуралсалай общество дотор ээлхэ һуури тухай асуудал нэн түрүүн шиндхэхэ шухала. Илангаяа мүнөө сагта, зоной зүрхэ сэдьхэлэй хёморжо, шэрүүлхэжэ, тад ондоо, муу хэлбэритэй боложо байхадань, оюун ухаан бодолой эдэ һалбаринуудые онсо удха шанартай болоно бшуу.

Мүнөө сагайнь байдал абаад хараха болоо һаа, жэшээлхэдэ, соёл айхабтар муу байдалда оронхой. Хаагдаһан клубууд, олзын хэрэг эрхилэгшэдэй гарта орохоо Соёлой орденгууд, кинофильмнүүдэй огто гаргагдахаяа болиһон ушарнууд, уран һайханай һайн дуранай бүлгэмүүдэй таран һалаһан коллективүүд, айхабтар багахан салин абадаг соёлшод, клубуудай уран һайханай хүтэлбэрилэгшэд, режиссернууд, киномеханигуудд, библиотекарьнүүд хаа хаанагүй байна.

Мүнөө сагта манай ажалшад илангаяа хүдөөдэ, телевизор хараһаа, архи уухаһаа ондоо сүлөө сагаа үнгэргэхэ ямаршье арга боломжогүй болонхой гээ һаа, багаханшье алдуу гарахагүй. Тингэн гэһээнь манай соёл ходо мүнгөөр дутажа, материально-техническэ үндэнэ һууринь һайжархаһаа байха, муудажа байна ха юм.

Эрдэм һуралсалдашье баһа иимэрхүү туһаламжа хэрэгтэй. Соёлһоо нэгэ бага дээрэ байдалтай юм аабза. Зүгөөр эндэшье асуудалнуудые олон ааб даа. Онсолходо, манай түрэл хэлэ заалгын үндэнэ һуури бүриндхэлгэ, мүнгөөр хангалга, номуудые, учебникүүдые, пособинуудые болоод методическа заабаринуудые гаргалга хуули соо бодото дээрээ хуулита ёноор тодорхойлгодохо байгаагүй ха гү? Хэлэн тухай хуули бэслүүлгын программыи горитой хубинь эндэ хуулита үндэнэсээ олохогүй юм аабза?

Эдэ бүгэдэнөө уламжалан хэлэхэдэ, республикын бюджедэй ямар хубинь соёлдо, эрдэм һуралсалда һомологдохоб гээд тодоор харуулагдаагүй һаань, ганса спонсорнуудай ама хараад һууһанһаа балай ехэ баршаа байхагүй хаш даа. Тиимэнээ тус хуулинуудые тон тодорхой, яб гэмэ байха аабза гээд найдаха байнабди.

«Гэр байрые федеральна политикын үндэнэ һууринуудые тухай» Россин Федерацийн Хуулине Буряад Республикын газар дээрэ хүсэндэнь оруулха тухай» асуудал сессиин үзэмжэдэ табихадаа, манай Верховно Совет тон наринаар бодожо үзэнэн байгаа юм бээ.

Юундэ нигэжэ һэжэглэнгээр хэлэнэбши гэхэдэ, Россин Хуулинуудые бүхыгөөрнь хүсэндэнь оруулхада, олон ушарта манай эндэ таарахашьегүй байдаг бшуу. Тингээдшье зондо таараха, тэдэнэй аша туһада харюусаһан гэр байрын ямар нэгэ политика бин юм аал? Мүнөө үедэ ганса баяшуул лэ зохид гэртэй болохо аргатай бэшэ гү? Тиимэнээ депутадуудная онсо анхаралтай байха аабза.

«Буряад Республикын арадуудые сагааруулха тухай» асуудал депутадуудай анхарал татаха. Тэрэ айхабтар орёошье, шухалашье асуудал бшуу. Хажуугаарнь сагааруулхаяа һанаа юм һаа, буряад арадые нэгэдүүлэн асуудал хайшан гээд, хэды шэнээн саг соо, ямар аргаар шиндхэхэ тухай бодожо үзэхэ, энээнние хараалха байһан тон шухала юм. Тиимэнээ нимэ орёо асуудал шиндхэхэдээ, юрэл сагааруулаабди гээд һалаха һаа, тэрэнние табиһанайшье хэрэггүй ха.

Үшөө нэгэ анхармаар асуудал хадаа «Буряад Республикын Баунтын эвенкийскэ районой статус тухай» «Дүрим тухай» асуудал сагааруулга тухай асуудалда сэхэ хабаатай. Эндэ баһал хахад хухад шиндхэбэри абажа болохогүй.

Нигээд абахада, депутадуудай харюусалга дээшэлээ гэһэн һанамжамнай тон эүб гээд харагдана бэшэ гү?

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Мүнөө май һарын тэнгһээ холо үнгэрөөд, ёнотойл зунай эхин, хүхын донгодохо хаһын ороод байбашье, зарим аймагуудта хабарай эртын тарилга дүүргэгдээгүй байна.

Республикын Статистикын талаар гүрэнэй комитедэй согсолһон тоо мэдээн дээрэнээ харахада, майн 17-ой мэдээгээр бүхы аймагуудта хамта дээрээ 144,2 мянга бага үлүүтэй гектарта хабарай тарилга хэгдэбэ. Тэрэ тоодо эртын ороохо тарлан (гол түлэб шэнинсэ, хара тарлан, обёос) 132 мянга шахуу гектарта таригдаа.

Ондоогоор хэлэбэл, байгша ондо бүхыдөө таригдахаар хараалагдаһан газарай ороидоол 25 процентдэнь үрэһэн хаягдаад байна. Тинхэдэ эртын ороohото үргамалнуудай 39 процентнь лэ таригдаа. Харин нёдондо энэ үелэ хамта дээрээ 185,8 мянган гектарта хабарай тарилга хэгдэд, 137 мянга шахуу гектарта шэнинсэ, хара тарлан, обёос гэхэ мэтэн үрэһэн хүрьһэндэ оруулагдаад байгаа ха юм.

Нимэ байдалай гол шалтгаанинь ойлгосотой. Илангаяа хүдөө ажахыда тохёолдоһон экономическа ехэхэн доройтолгоhоо болоожо, республикынديلэнхи олон ажахынууд тон бэрхэтэй байдалда оронхой гэжэ мэдэнэбди. Бүхы юумэнэй, нэн түрүүн машина технийкын, тэдэндэ хэрэгтэй элдэб хэрэгсэлнүүдэй, шэнгэн түлишэ, тоhодолгын зүйлнүүдэй түйлай үнэтэй болошоод байхада, колхоз, совхозууд, таряшадай ажахынуудай эблэл, нэгэдэлнүүд, фермернуудшье шэнэ трактор, машина, оньhон түхеэрэлгэнүүдые худалдажа абаха аргагүйдэнэ.

Эгээл энээн дээрэһээ хабарай тарилгын эхилхэдэ, ажахынуудта бин байһан бүхы дые шэрээд, үрэһэ тарижа ябахань үзэгдэнэ.

Нүгөо талаараа, энэ жэлдэ зунай эхеэр гандуу уларилтай байхаар хүлеэгдэжэ байһанние хараада абажа, зарим аймагуудэ эртын тарилгые нэгэ зааха хожомшог, нюлини хура бороодо дүтэлүүлэн һагад тарихаар бодомжолно. Энэзнинень буруу гэхээр бэшэ. Илангаяа ороohо таряа (шэнинсэ, обёос, сшмээн) дан эртэ тарлад, гандажа, хосороожо байнхаар, тэдэние хожомшог таряад, ургасыень намар сабшажа, ороohото-сенаж, мин сенаж болгожо абабал, малай тэжээл һhала ехэ абтахал даа.

Тиимэнээ энэ жэлэй эрхэ байдалда зарим ажахынуудые ороohо тарлаһай тарилгые урданайхидал адли 50—53 процент, харин нэгэ заа бага болгожо, гол түлэб үрэһэ хүрэнгэ, хүн зондоо эдюулхэ ороohо абахаар, бэшьень малай тэжээл болгохоор хараална. Энэнь зүбшүү гэхээр.

Тингэбэшье эртын тарилгые яажашье һаань, түргэн дүүргэхэ, нигээд һаяар ороhи ургамалнуудые тарижа эхилхэ хара болобо. Саг болзорынь тулажа ерээ ха юм. Алишье ургамалнуудай тарилгые дан хожомдуулжа, таатай хаһыень адуулжа болохогүй.

Мүнөө ажахынуудаймнай урда ехэхэн хүдэлмэри байна. Юунэйшье болоо һаа ерэхэ жэлдэ ооhэдын үрэһэ хүрэнгэтэй, таряа талхатай, хартаабха, овощтой, адууһа малдаа эдюулхэ тэжээлтэй байха ёнотойбди. Тиигэхын тула эгээл доогуур абахада (багсаамжалга), республика соо бүхыдөө 555,2 мянган гектарта хабарай тарилга хэгдэхэ ёнотой. Тэрэнэй 340,3 мянган гектарта ороohо таряан, элдэб бобово ургамалнууд, 4650 гектарта хартаабха, 1226 гектарта огородой эдеэн, 2023 гектарта тэжээлэй корнеплод, 8665 гектарта кукуруза, 68,1 мянган гектарта силосэй элдэб ургамалнууд, 123,5 мянган гектарта зеленко болон нэгэ жэлэй бусад ургамалнууд таригдаха байна.

Энээн дээрэнээ харахада, ажахынуудта хэгдэхэ хүдэлмэри айхабтар ехэ болоно бшуу. Харин мүнөө хаа хаанагүй хабарай тарилгын хүдэлмэринин эршэ үшөөл һуласшаг, ажалай ябаса хүжүүншэг лэ гэхээр. Яажашье һаань, эдэ бүгэдые түргэдхэхэ, ажалай эршые шангадхахал хэрэгтэй, саг хүлеэхэгүйл.

Редакцийн социально-экономическа тahar.

РЕСПУБЛИКЫН АЖАХЫНУУДТА ХАБАРАЙ БҮХЫ ТАРИЛГЫН ХЭР ХЭГДЭЖЭ БАЙҺАН ТУХАЙ 1993 оной МАЙН 17-ой МЭДЭЭН
(Хараалагдаһанай дүүргэлтэ процентээр)

Аймагуудд	Бүхы тарилга	Тэрэ тоо-до шэнинсэ	хара тарлан	хартаабха
Кабанскын	50	76	—	50
Тарбагатайн	41	80	78	1
Хэжэнгын	36	131	91	—
Захааминай	35	93	—	—
Зэдын	30	50	—	45
Прибайкалинн	31	75	—	—
Хойто-Байгалай	28	110	—	—
Бэшүүрэй	27	59	—	53
Түнхэнэй	27	66	—	46
Хоринн	27	73	95	—
Загарайн	26	75	60	11
Хяаттын	24	67	47	13
Хурамхаанай	22	63	87	9
Мухар-Шэбэрэй	20	61	12	37
Сэлэнгын	20	43	194	81
Ивалгын	17	53	85	13
Баргажанай	10	26	—	—
Яруунын	7	63	14	—
Баунтын	—	—	—	—
Ахын	—	—	—	—
Республика бүхыдөө	25	69	89	29

Хабарай тарилга-93

ЕХЭЛ ХҮЖҮҮНЭЭР ЯБАНА

ТАРЯАТАЙ, ТЭЖЭЭЛТЭЙ БАЙБАЛ, ХОХИДОХОГҮЙБДИ

Манай ажахы аймагайнгаа эгээл саада захада, халата Захааминтай хаяа хадхажа һуудаг, тарлан ажал эрхилхэ талаар түбэгтэйхэн байдалтай совхоз юм.

Тингэбэшье үнинһөө хойшо манайхин ороohо таряа һhала ургуулдаг, тарялан дээрэнээ адууһа малай эдихэ тэжээлшье абадаг гүримтай. Илангаяа ажахын гол газарһаа холо, хэдэн колхоз, совхозуудай саада тээ, Борьёогой талада оршодог тарялан дээрэнээл жэл бүри бараг һайн ургаса абадагбди.

Энээнэй ашаар нёдондошье мүу бэшэ ургаса хуряажа, байгша ондо ооhэдын хүсэд хүрэхэ тарялай үрэнэтэй, хүн зондоо хубааха талхатай, адууһа маллаашье эдюулхэ ороohо тарялай зүйлтэй байбабди.

Жэшээнь, энэ үнгэрэгшэ үбэлдоо үхэрнүүдтэ, илангаяа үнеэдтэ, хонидто талха тарялай зүйл таһалдуугүй эдюулэгдээ. Мүнөө бүхэли зундаа үнеэдтэ, жэжэ тугал, хурьгадта бага-багаар эдюулхэ тарлан бин. Хүдэлмэринштэдтоо талха үгэхэ, хилеэмэ барижа эдюулхэ ооhэдын хоёр багахан тээрмэтэйбди. Һаяар пекарни барихамнай.

Юрэдөөл, манда тарлан ажал, илангаяа ороohо таряа ургуулга, алишье талаараа ехэ удха шанартай, бусад һалбаринуудаймнай гол түшэг тулгуури болодог гээшэ.

Тиимэнээ хабарай тарилгые хаһа сагтань, һайн шанартайгаар үнгэргэхэ, үндэр баян ургасын үндэнэ һуури табиха хэрэгтэ мүнөө гол анхарал хандуулнабди.

Эдэ үдэрнүүдтэ ажахын тарялан дээрэ оньhожоруулагдамал 4 звено хүдэлнэ. Хоёрынь ороohо таряа ургуулха, нүгөо хоёрынь адууһа малай тэжээлэй ургамалнуудые тариха юм. Тусхайлбал, Борьёогой талада бригадир Б. Д. Цыреновэй хүтэлбэрилдэг звено, Ехэ-Наринда А. А. Осокиной звено эртын таряа (гол түлэб шэнинсэ) майн 10—12 болотор таряжа дүүргээ. Бүхыдөө 850 гектарта ороohо тарлан сэбэр наар дээрэ таригдаа. Мүнөө эдэ звенонууд ороohото сенаж, мин мининьше сенаж болгохоор шэнинсэ—обёос—горох гэхэ мэтые холёод, таржа эхилээ. Удахагүй кукурузые горохтой гү, али нарлан сэсэгтэй холижо тарихаар үрэһэ бэдэржэ байнабди. Бүхыдөө 1200 гектарта тэжээлэй ургамалнууд таригдаха юм.

Мүнөо тарялан дээрэ хүсэ ехэтэй К-700 болон Т-150 түхэлэй 6 трактор гэхэ гү, али тарилгын 5 агрегат хүдэлнэ. Обёос, ешмээн болон тэжээлэй ургамалнуудай газарыень хахалжа тариха болонобди.

Түрүүн нэрлэгдэһэн хоёр звенохоо гадна, сенажай, силосэй, мин АВМ түхэлэй агрегадта хэрэгтэй ногоон намаа ургуулжа абаха звено (хүтэлбэрилэгшэнь агроном Ю. Б. Жигмитов) баһал ажалаа эхилэнхэй.

Эдээнһээ гадна, 1500 гектар сабшалан дээрэ һу һаалинн фермэнүүдэй, хонишодой, малшадай, луговодуудай, хамта 20 бага звено худэлжэ байнхай. Тэдэнэр газартаа шэбхэ тараана, уһална, посхоод барина, сабшалангаа шулуу шохойhоо сэбэрлэнэ.

Газар тарялангай бүхы звенонууд арендээр гэхэ гү, али тусхай хэлсээнэй ёноор, ургуулжа абаһан ургасынгаа зэргээр түлөөнэ абаха гуримаар хүдэлнэ. Энэнь механизаторнуудай харюусалгые, һайн ургаса абахын түлөө оролдосые дээшэлүүлнэ гэжэ тоолонобди. Илангаяа ажалай шанар дээшэлүүлнэ.

В. ДАГБАЕВ,
Зэдын аймагай Алцагай совхозой директор.

ТАНИЛСАХА АРГАТАЙ БОЛОБО

УЛААН-ҮДЭ. Республикын һуургшад ба багшанар түрэл хизаарайнгаа түүхэтэй танилсаха аргатай болобо. Совет хаһын һуралсалай номуудта оруулагдаагүй республикын түүхые харуулһан ном «Буряадай түүхэ» гэжэ гаршаг доро хэблэгдэн гараһан байна. Республикын һуралсалай дунда эмхинүүдтэ зорюулжа, Улаан-Удын эрдэмэй-нинтэ «Сибирь» түбэй зохёохы коллектив тэрэнние бэлдэһэн байна.

Хоморой шухаг документнүүд болон материалнуудһаа гадна энэ ном соо Буряадай тарялашадай бүһалгаанууд, «Сагаан хүдэлөөн», Сталинай хамалга хашалгаг, национальна хүдэлөөнэй хүргэлтэ тухай мэдээнүүд оруулагданхай. Тингэжэ урдандаа шэнжэлэгдэдэггүй байһан гү, али хүтэлбэрилхы партийн үзэл сурталда таарадаггүй байһан республикын түүхын зарим таланууд һуралсалай энэ номдо түрүүшынхнээ оруулагдаа.

Хэблэлдэ гараһан һуралсалай шэнэ ном хадаа «Сибирь» түбэй ехэ ажалай түрүүшын хуби болоно. Жэлэй дүүрэтэр хоёрдохи хубинь хэблэгдэжэ, 1941 оhоо мүнөөнэй саг хүрэтэр республикын түүхэ тухай хөөрэж үгэхэ.

ИТАР—ТАСС.

БУРЯАД ҮНЭН
газетэдэ 1993 оной захил үргэлжэлнөөр
Хүндэтэ уншагшад!
Түрэлхи хэлэн дээрээ хэблэгдэн гарадаг газетэдээ захил хэхээ бү мартагты!
Захилай сэн:
Улаан-Удэдэ Районуудта
хахад жэлэй — 855 тух. 985 тух.
Гурбан һарын — 427 тух. 50 мүн. 492 тух. 50 мүн.
Газетымнай индекс — 50901

ХҮНДЭТЭ УНШАГШАД!

Республика соо гаражa байдаг газетэнүүдэй байгша оной хоёрдохи хахадта хэгдэхэ захилай болзор июниин 15 болотор һунаагдаба.

УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи нюурта. «Уншагшад зүбшэнэ, дурадхана, шүүмжэлнэ» — нимэ нинтэ гаршаг доро һарадаа нэгэ удаа гараһа байдаг заншалта бэшэгүүдэй хуудаһан.

3-дахи нюурта. Эрдэм һуралсалай шэнэ шатада. Ц-Х. Жамьянова: «Зугаалайда болоhон зүблөөн». М. Орбодоев: «Хүдэлмэригүйшүүлдэ туһалха». Буддын шажанай нэгэдэлдэ. Б. Доржиева: «Аргагүй ехэ этигэл хэрэгтэй». Б-Н. Лхамажапов: «Таабари таалсахамнай гү?». ИТАР—ТАСС: түби дэлхэй мүнөөдэр.

4-дэхи нюурта. Г. Дашеева: «Хүбшэ тайын хүүгэд һэмди»—очеркын түгэсхэл. Спортын тобшо мэдээсэлнүүдэй суглуулбари. МВД-һээ мэдээсэнэ. Д. Коркин: «Нантуһалха». Буддын шажанай шалдаанай нойтон мунсанууд».

«МАЛ ХАРАХА—АМА ТОҺОДОХО»

...эргшэ намар Агын ок... ажахынууд хонидоо ...ог түрэхөөр үрэжүү...ин.

...оо түл абалга түлэг ...д. «Сахюурта» гэдэг ...ад малшадай эблэ...ошион Борис Добчи...отарын 500-гаад хо...о табан зуу гаран хурь...танхай, тэнжэжэ байна, ...дуршэл ехэтэй малша...хоол тэжээлээр ядамаг...гүй юм. Хонидынь ехэ һүтэйгээр түрэжэ, дэлбэрхээ һанахадань, һаажа хүнгэрүүлхэ баатай болоно. Һу ешь бүлэжэ, зөөхэй болгоод, тараг бүреэд, эндэ һаяа маниие хүндэлжэ байгаа һэн.

Мүнөө сагта, угайдхалаа, хагсуу хабарай тэнгэрэр нимэ үшар үсөөн дайралдадаг аабза. Добчиновтан ооhэдынгөө бүлын хүсөөр хурьга абажа байна. Бэлигтэ Болод хоёр хүбүүдынь ехэнхи ажалаа хэнэ.

Урдань зуунай зууе алдаагүй ябаһан хонишонойхи түл абалгадаа түгэс һайнаар бэлдэнхэй. Үбһэ хулһаяа химгадаа, талха тарялашье нөөсэлэгдөө, хорёо хотонь саг соогоо дулаалагдаа. Буусынгаа газаа хорёод гектарай таримал обёостой байһан юм. Тэрэнээ намар сабшажа унагаагаад, түрэлгын үедэ хоолтуулхаар гамнаһан байгаа. Мүнөө тэндээ хонидоо оруулһанинь аргагүй түйа барилсатай байжа, хонидынь дары заһаржа, жэлбэ һайнтайгаар түрэнэ ха юм.

Тинхэдэ хурьгатай хонидтоо үнэһэ болон ойн хара шорой эдюулдэг байна. Нарай малай хото хоолойн борлохо ябадалда энэ арга угаа ехэ туһатай юм. Гэрэй эзэн Дэнсэлмагай энэ бүхы ажалда оруулжа байһан хубитань илангаяа ехэ. Тэрэ хори гаран жэлэй хугасаа соо мал хаража, ажалаа табан хурган мэтээр мэдэхэ болоhон хүн юм. Бултыень шадаха: аргалха, үрэжүүлхэ, тоо, дүн согсолхо гэхэ мэтэ хэрэгүүдые һайнаар шудаланхай.

Энэ хуймаа худхалгата үсын тохёолдоошье һаань, Добчиновтан ехэ һаатаха, тушалдаха үгы ха.

— Ажалаа һайнаар барибал, ажана тэнюун ажаһуухэ бэшэ аалди,—гэжэ хонишод хөөрэлдэжэ байгаа һэн.

Добчиновтанай ехэнхи ажал оньhожоруулганхай: зайн гал татагданхай, трактор, машинаар хангаданхай, гэр бараанинь дангигар, юрын городой айлһаа илгашагүй мүнөөнэй бүхы эд бараа табиатай. Газетэ болон журналнуудые олоор захина. «Буряад үнэнние» абажа, ехэ һонирходог, хабархадаг. Үмсэдөө олон үхэр малтай, хонн хурьгатай.

«Мал хараха—ама тоhодохо» гэдэг арадай аман үгэ үнэн лэ байна даа.

Ц. ГОНГОРОВ.

Үнэмшилтэй зүбшэнэ, дурадхана, шүүмжэлнэ

АЖАБАЙДАЛНАЙ ОРЁО ЛЭ

Загарайн аймагай Эрхирэг тосхоной Санжиевай нэрэмжэтэ үйлсэдэ ажаһуудаг Дымбрыл Дашидоржиевай гэр бүлэ Дабаатынгаа сомоной Советэй харьяата газар дээрэ өгөөл олон үхибүүдтэй, үнэр баян айл гэжэ тоологдодог. Тус бүлэ 6 басагатай, 5 хүбүүтэй юм. Арба нэгэн үхибүүдэй зургаанинь түрэл нютагтаа һаалишанаар, механизаторнуудаар ажаллана, гансал Сэржууни эгэшэнь Улаан-Удын авиационно заводто хүдэлнэ.

Һаяхан манай эдэбхитэй хүдөө бэшэгшэ Владимир Цыдыпович Баторов Дымбрыл Дашидоржиевай наһанайнь нүхэр Мэри Самбуевнатай уулзажа, тэрэнэй өөрынгөө ажабайдал, ажал хэрэг тухай һанамжыень мэдэжэ абаад, манай редакцида өлгөөлөн байна. Мүнөө уншагшадайнгаа анхаралда Мэри Самбуевнагай хөөрөөе дурадханабди.

— Би нүхэртээ суг арбан нэгэн үхибүүдые үндылгэжэ, бултыень ажабайдалай зүб харгыда оруулааб гэжэ һанагшаб. Манай ажабайдалда хүшэр хүндэшье сагууд үзэгдэлөн байха. Теэд үхибүүдэйнгээ саашадаа һайн ажаһуухынь тула хүсэ шадалаа, бэе махабадаа гамнангүй ажалладаг байгаабди. Би өөрөө туршан жэлэй туршада Эрхирэгэй совхоздо һаалишахаар хүдэлөөб. Хүдөөлэ өгөө хүшэр хүндэ ажал һаадишанай гэжэ тоологшоб. Юуб гэхэдэ, һаалишад жэлэй дурбэн сагта нэгэшье үдэр амарангүй, хура бороотойшье, һалхи шуургатайшье, шэмэрүүн хүйтэншье, аяяма халуушье үдэрнүүдтэ, бүтэмэ батагана борроохоон сөөшье үнеэдэө һаана ха юм. Тихэдэ үхибүүдээ түрэлөөр нэгэ һара болоод үе ажэлдаа гараха баатай болохош. Даажа абаһан үнеэдни ондоо хүнэй гарта дадангүй, һу багатай болоно аа гү гэжэ һанаагаа зобохош.

Мүнөө миний нигээд харахада, ажабайдалдамнай үнэн сэхэ бэшэ юмэнүүд яһала ушарнаа даа. Жэшээлхэдэ, бүхы наһаараа хүнгэн ажал хээд гү, аля архи, тамхи намнаад ябаһан заримашуулай мүнөө болохоло намһаа холо сэхэ пенси абадагые гайхагшаб. Нэгэ газарта таһалгараагүй, олон жэлэй туршада хүдэлһэн хүнүүдтэ пенсидэнь нэмэлтэ мүнгэ үгэхэ гэһэн гурим байгуулхада яаха юм? Тихэдэ Эхэ-Геройдо гэжэ үгтэдэг хүнгэлэлтэнүүд балай туһа нэмэршье болодоггүй.

Аяар арбан гурбан хүнһоо бүридэһэн манай бүлэ арбан долоон жэлэй саана баригдаһан модон холбоо гэрэй нэгэ хахадыень эзэлнэ. Заримдаа гомдолтойшье шэнги байдаг. Юуб гэхэдэ, совхоздомнай оройон директор бүхэн квартира үгэхэбди гээд лэ хоойоор найдуулдаг байгаа. Мүнөө болоходо, совхознай налан һандараа, шэнэ байра тухай бодохооршье бэшэ болоо. Совхознай һайн, ухааатай директортэй байгаа һаа, нигэжэ һандархагүй байгаа.

Мүнөө сохэл хүндэ саг ерээд байна. Бидэ нэгэл дахин эдсэлхэсэ һуухадаа, хоёр бүүлхэ хилээмэ һалгаажархинабди. Миниий үхибүүд хэдэн һараараа салин хүлһэсэ абанагүй. Ажахымнай һаалишад, механизаторнуд 2500—4000 түхэриг салин абаһан болодог. Энэ мүнөөр хоёр килограмм тоһошье абахада хүрэхэгүйл. Бидэнтэй суг 80 гарайнан хүгшэн эжымнай байдаг. Тэрэмнай Улаан-Эрхирэг колхозой түрүү трактористнарай нэгэн байһан юм. Бүхы наһаараа түрэл ажахыдаа хүдэлһэн эжыдэмнай ялахын сагта байра үгыт гэжэ совхозой директорнүүдые зөвлөдхэн гуйгаа гээшэбибди. Тэдэнэй хэшинишье һаналаа табидаггүй байгаа. Гансал нүхэр А. В. Пахеев директор байхадаа, байра үгэхэб гэжэ мэдүүлээд, манай гэр бүлэдэ анхаралаа хандуулдаг һэн. Теэд тэрэмнай үнишье болонгүй, ондоо ажалда хүдэлхөөр ябашоо бэлэй. Тэрэнэй һүүлээр манай совхоздо хүндэ туһа хүргэхэ эрмэлзэлтэй, хүнэй ажабайдал һайн ойлгохо директорнүүд үсөөн хүдэлөө. Ондоо тээнээ ерэжэ хүдэлһэн зарим директорнүүдэй дутынгөө танилнуудта, түрэл гаралнуудтаа һайн, томо гэрнүүдые барижархёд ошоһон ушарнуудшье яһала бии. Манай совхоздо нэгэшье ажал хээгүй аад, совхозой тө соо «хүхынүүд» болошоод һуудаг зон олон ушардаг.

Бидэ өөрын гэр бариха нэдэлгэ яһала хэһэн байхабди. Теэд садни хүлһэмнай багал аад, гансал үхибүүдэйнгээ хубсаһа хүнарта, эдээ хоолдонь арай шамай хүрөөд лэ дууһадаг һэн. Харин мүнөө үнэ сэнгүүдэй нэмэжэл байһан энэ удаа абан, түсгаар тогтоол баталжа, газар дайдыемнай нютагай зоной зүбшөөлгүйгөөр хотын зондо эдлүүлэнгүй байхыень гуйхэ байнаб. Һүүлшын хорёод жэлэй турша соо ажахымнай 1600 гектар газарайнь элдэбын эмхи зургаануудта үгтөө. Жэшээлхэдэ, пенсионернүүдтэ үгтэһэн Таряатын сабшалангые тойроод, Загорско хирпичсын завод дачануудые зоргоороо юундэ бариха болоо юм? Миниий һанахада, аймаган, мүн нютагай Советүүд энэ хэрэгые хараадаа абажа, нютагайнгаа зоной аша туһада газараа хэрэглэхэ талаар хүдэлмэри ябуулха саг тулажа ерээ.

Тинхэлэ зарим нютаг нугануудта олон үхибүүдтэй зоной хамтын бүлгэмүүд байгуулгадана, тэдэнэртэ туһаламжа үзүүлэгдэнэ гэхэ мэтэ һонин мэдээсэлнүүд газетэнүүдтэ бэшээтэй байдаг. Инмэрхүү бүлгэмүүдые нютаг нугадаа хайшан гэжэ эмхидхэхэ талаар тусхай зүбшөөл заабари үгэдэг хүнүүд үгыл. Хамтын ажахы эмхидхэхэшье гээ һаа, хаанаһаань эхилхэеэ мэдэнэгүй ха юмбибди. Гадна харинн гүрэнүүд нигүүлэсхы сэдьхэлэй туһаламжа үзүүлнэ гэжэ дуулахаһаа бэшэ, эльгэйһэн эдээ хоолынь харагдахаяашье болинхой. Эхэнэрнүүдэй соведэй хүдэлмэри унтаршанхай. Мүнөө хүдөөлэ олон үхибүүдтэй эхэнэрнүүдтэ хүнгэлэлтэйгөөр эдээ хоол худалдадаг магазинууд үгы. Ядахын сагта бидэнэр Сагаалганаа «хуурайгаар» үнгэргөөбди гээ байнаб. Юуб гэхэлэ, манай Эрхирэгэй магазинда Сагаалганда, мартын 8-да нэгэшье шэл архи худалдадаагүй. Теэд яахабши. Миниий дурадһан эдэ бүхы баримтануудые хараадаа абан, тобшолол хэхэ болоо һаа, манай ажабайдал үдэрһөө үдэртэ орёо хүшэр болоожо байһан шэнгил.

Ёһо заншалаа сахия

ТООНТО ГЭЭШЭ ЮУН БЭ?

Анхан сагта буряад араднай өөрын абари заншалтай, өөрэ ураншье, хурсашье хэлэтэй, гоё һайхан онсо хубсаһатай, алта мүнгэн шэмэг зүүдхэлтэй, морин эрдэнинь эмээл, хазаар, хударгатай ямар гоё байһан байгаа гээшэб! Ороол «айл ахатай, дэгэл захатай» гэдэгэй ёһоор, гурим заншал сахидаг лэ байһан гээшэ ааб даа.

Харин мүнөө болоод байхада, ехэнхи зомнай ёһо заншалаа мартажа, буряад хубсаһаяашье үмдэхэгүй, зүүдхэлээшье зүүхэгүй, түрэл хэлээрээшье дуугархагүй болошонхой байнабди.

Һүүлэй үеда ёһо заншалаа, соёл болбосоролоо, хэлэ, литературыяа һэргээн хүргөөхэ гухай яһала хэлсэлэг, уряалдаг болдоомнай һайшаалтай, баясамаар гээшэ.

Би мүнөө тоонто нютаг хадаа юун гээшэб гэжэ өөрынгөө һанамжа бэшэхэ һанаатайб. Энээн тухай бэшэгдэдэг лэ ааб даа. Тиигэбэшье һаань, һанаһанаа хэлэхэдэ яахаб.

Эртэ үрда сагһаа эхилээд, элинсэг хулинсагаймнай нангинаар сахижа, шүтэжэ ябадаг тоонто нютаг юунһээ үдхатайб, юунһээ эхитэйб гэбэл, миниий һанахада, нимэ байна.

Эхэ бүлоо эхэнэр хүн бүриллдэһэн үхибүүгээ өөрынгөө хэбэл соо 9 һарын туршада үргэжэ ябадаг. Үхибүүнэй гарахан хойно нэгэ хэды болоод хойтонь (үхибүүнэй хэбтэри) гарана. Буряад зоной ёһондо энээниень түсгаар бэлдэһэн арһан туулмаг соо хэжэ үяад, гэр соогоо гал гуламтынгаа зүүн хойно нүхэ малтаад, тэрэ түүлмагтай хойтыень энэ бэлдэһэн нүхэн соо хэжэ, буладаг байһан гээшэ. Энэмнай хадаа тоонто болоно. Энэ гурим ёһомнай кайр болодог байгаа.

Һамганайнгаа нарайлхада, буряадууд зааал һаа, хони гаргадаг һэн. Үхибүүнэй гарахада, гартаа дүйтэй тусгаар эхэнэр хүйһыень хүндэхэ. Тэрэ хүн ороодоор акушерка болоно. Нигээл лэ нарайлһан эхэнэртээ шүлэ шанажа уулгаад, сугларһан аха дүүнэр, хотоной һамгад тоонто тайлгын найр хэдэг байһан лэ даа.

Шанагдайан мяхан шанагаар дүүрэ-рээн соонь заал һаа шанаһан хоолтой байха ёһотой, һамгад тоонтоёо хүнгэлэжэ, үбдэг дээрээ соогойжо ха. Табагтай мяхан нара зүб тойруулжа, хүн бүхэндэ хүргөөгдэхэ зарим. Нигэжэ духэриг тэ һуурһан хүнэндэ хошхоног нэгэ дахин хүргөөгдөө, һуулгаар найр эхилдэг байгаа.

Найрай эхилхын үедэ энэ айлай хүн-тэй гу, алин басагатай болоһон уйлдаг баяр хүргэжэ, ороо дэлхэйдэ, бүрдэ-хилдаа эдсэнэйгээ дээжые, айрагай, жэ архи, сагаан эдеэ, сэржэмэй, мүргөөд, найраа хэлэг һааб даа.

Аха дүү, айл аймаг зон һаяа гарахадаа, үхибүүнэй тоонто тайжа, найрлажа хилдоод, зугаалаад, ута наһатай, жаргалтай, эхэ эсэгэеэ хүндэлэхэ хүн-ложо ябахыень үреэгээд, таралаг һ-шэнэхэн хатанхай хүйһэн эжы, аб-рэдэ хадагалаатай байдаг байгаа.

Нигэжэл хүн бүхэн өөрынгөө м-наар түрэһэн газар ороһоёо, эхэ-гээ нягта холбоотой ябадаг байгаа.

Мүнөөнэй сагта тэрэ холбоонинь-дажа, түрэһэн нютаг тоонтоёо м-хүндэлхэгүй, дуулдахагүй болошо-юм. Эхэ, эсэгэтэеэшье нягта холбоо-дана.

Эхэ, эсэгынгээ, элинсэг хулинсагаа-эртэ үрда сагһаа сахижа ябаһан-лыень дамжан, дунгэн абажа, -дуулжэ, нягтаар сахижа ябза һаа, -тэй гэжэ һанагдана.

Би өөрынгөө тоонто тайлгаа хэ-мэдэжэ байгаа һэм. Хэд һуургаа һэм-мүнөөшье элихэн хаража ябалгаб, -этигээшье һаа этигэгты, үгышье һаа, -ааб даа.

Д. ВАНЧИКО

Хэжэнгэ.

ХҮҮГЭД ХЭЛЭЕЭ ШУДАЛНАГ

Би танай газетые ехэ һонирхожо уншадаг болонхойб. Ажалша малша хүнүүд, колхоз, совхозууд тухай, арадайнгаа ёһо заншалнуудые, шажан мүргэлөө, соёл болон искусствоя һэргээхын тула, мүн һуургуули нудар болоод залуушуулай асуудалнуудые дэмжэдэг, харууллдаг байһандаташай, аргагүй ехэ баяр хүргэнэб. Эдэ темэнүүдээр гарайсн статьянуудые хайшалжа абаад, байгшаб даа. Тэдэ статьянуудай авторнуудта бултандань һайнине хүргэнэб.

Манай Тункэнэй аймагта һүүлэй жэлнүүдтэ «Буряад үнэн» газетэдэ захил багаар хэгдэнэ гэлсэдэг болонхой. Тэрэ юун дээрэһээ болоноб гэхэдэ, нэгэдэхээр, Коммунис партиин зонхилдог байха үедэ хүнүүд обкомой органние баалуулжа, хашуулжа абадаг байгаа. Харин мүнөө тиимэ юумэнэй үгы болошоходо, һайн лураараа абажа, хужарлан уншаха буряадуудная үсөөрөө гахэ байнаб. Статистикын тоогоор болобол, Тункэнэй аймагта үндэһэн яһатан олон байбашье, олонхимнай нам мэтын лэ хүнүүд гэбэ даа.

Би юун гэгшэбиб, түрэл хэлэн дээрээ бэшэжэшье шадахагүй байнаб (оршуулһан хүндэ үридшалан баяр хүргэнэб). Тиимэһээ, хоёрдохёор, түрэл буряад хэлээ абарха ёһотойбди, энээнэй түлөө бултадаа ороллоё гэжэ үряалха һанаатайб.

Өөрөө юундэ түрэл хэлээ мэдэхэгүй хүмүш гэжэ хэн нэгэн асуужа гү, али һанажа болохо. Тэрэ зүб. Би ажаһуужа байһан сагайнгаа үрэ бэе һэн хойноо тэрэл сагтаа таарамаар һурааһан, хүргэжэн хүн аабзаб. Эхин класста ороходоо, лата хэлэ үзөөб. 5-дахи классһаа эхилжэ, ород хэлэн дээрэ һурааб. 7-доха класс хүрэтэр буряад хэлые бэеэ даһан предмет шэнгээр үзөө һэмэн. Саашаа һураха болоходомни, буряад һуургуули байгаагүй.

1971 ондо Горхоной һуургуулиин директорэрэр хүдэлжэ байхадаа, республикынгаа районуудай һуургуулинуудай директорнуудэй суглааанда Улаан-Удэ ошоо һэмди. Тэндэ РСФСР-эй һуургуулинуудай табьяата багша, буряад хэлэ ба литература заадаг Н. Тулосоева бидэ хоёр буряад хэлээ үзэдэг болохо байгаабди, түрэл хэлээ мэдэхэ, ойлгохогүй гээшье сэхэл муушье, муухайшье гэжэ хэлэһэндээ, Модогоевто Һайса хэлүүлээ, эмэлүүлээгшэ бэшэбди. Энээнэһээ тобшолол хэхэдэ, загсһан тархиһаа үжэдэг гэдэгтэй, нойдоймнай тингэжэ эмэлжэ байхада, манай түрэл хэлэн доройтожо, мартагдажа эхилһэн байгаа бишүү.

Теэд тэрэ үеэн хүтэлөөрилэгшэдшье хорожо байна. Бидэ, буряадууд, сүрэдүйдэ хэлээ һэргээн мандуулжа, бүсад олон арадуудай хүргэн байһан хэлэнүүдэй тоодо оруулха уялгатайбди гээд һананаб.

Буряад Республикын хүн зон яахадаа түрэл хэлээ мэдэдэгүйб гэһэн асуудалнуудта арбаад шалгагаан дурдаһан, удэйлэйн удхагай ехэ һайн статья Д. Д. Оширов танай газетэдэ толилуулһан байгаа һэн. Үхибүүдэймнай түрэлхи хэлээ мэдэхэгүй гээшэ горитойхон лэ дутуу дундамнай, хүлисэшэ, эбсэнэгүй гээд харагдаха ёһотой. нине гэмтэ ябадалгай мээр байна. Түрэл хэл рэмнай бэшэгдэдэг үг хёолнууд, хэблэлнүүд һонирхол татанагүй, шье, тэдэмнай уншажа, жэ шадахагүй һэн хойно таанье, барингагүй юм.

Буряад аялга аугаа тэдэнэр хэды уяран, һайн шагнабашье, үгэнүүдэ дэхэгүй ехэ дутуу зоо лэ даа.

Нимэ байдалтай байгаа рэл хэлээ мүнөөшье хүсэд ороллоногүйбди, нэй аймагай хуучэлэй с та, жэшээнь, буряад хэ нэгүй, буряад шулагуу ушадагүй гэжэ сэхэ хэрэгтэй.

Буряадаар уншалаг үсөөн хада радиотеле-лиганнуудые үргэлөөр хүр байгаалта даа. Бурядаа теле-КВН-үүдые үзэ-яанаб? Үхибүүд, залуу элдэб һонин хөөрэлдэ-нааданнуудта олоороо ха-лэ. Залуу һүрэгые тургэ-гожо, дуугаргажа һ-һүүлээрнь буряад хубсаһ-хюулхада болохо һэм, -мэдэхэ һаа, өөһэдөөшье тайгаар абаха бэлэй, «-унэнние» абажа уншаг-хадаа тэндэ толилоёоно-даг тон хоморой, һонин-нуудые мэдэнэ, сэнэмэ-юм. Харин үнэн дээрэ-мүнөө «Буряад үнэн» -һонин, уншасатай газет-болоод байна гэхэ хэрэг-

Д. ХАЛАНГУ

хүдөө бэшэгшэ, ах-ветеран.

ДУРСАН ҺАНАХА ЮУМЭН БИИ

ДЭЛГҮҮРЭЛ экономикодо шэлжэн оролгын энэ хүшэр хүндэ сагташье Яруунын аймагай олон залуушуул инаг дурااнай хүсөөр айл аймаг боложо түбхинэнэ. Нарһата тосхондо энэ жэлэй эхинһээ 9 шэнэ айл бии болоо. Ажалша бэрхэ, урагшаа һанаатай эдэ хүбүүд, басагадай айл боложо, ажабайдалай ямаршье һаад түбэгүүдые хамта дабан гарахаар бэлэн байһанинь һайшаалтай.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: залуу жолоошон Андрей Ардонов багша мэргэжэлтэй Туяана Ардонова хоёр аймагай гэрлэлгын таһагта хуби заяагаа нэгэдхэһэн тухайгаа үнэмшэлгэ абажа байна.

Э. БУДАЕВАЙ фототекст.

Дуун хэрэгтэй ха юм

Усть-Ордын автономито округой Боохоной районой Тараса һууринда ажаһуудаг хүм. Һууринайнмай дунда һуургуулида буряад хэлэ шудалдаг, буряад хүүгэд булта шахуу үндэһэн хэлэнэй хэшээлнүүдтэ ябадаг гээшэ. Би хэдэн жэлэй туршада буряад хэлэнэй багшаар хүдэлхэдөө, олон бэрхэшээлнүүдтэй ушардаг һэм. Методическа хэрэгсэлнүүд, литература дуталдахаһаа гадна, буряад уран зохёолшодой номууд, нланшаяа хүүгэдтэ зорюулагдаһан номууд сохёор дуталдаг байгаа.

Һаяхан Буряад ороной нинслэл хотодо хубини хэрэгээр ерээд ошоходоо, буряад шэнэ номуудые, дуунуудай суглуулбариннуудые бэдэрбэб. Хотын номуудай магазинуудаар хэдэн дахин ябаад, буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэһэн номуудые оложо ядабаб. Дуунуудаг суглуулбари тухай хэлэлгүй. Түрэл, танил зоноороо золгожо хөөрөлдэхэдэмни, Улаан-Удэдэ ажаһуубашье, үндэһэн хэлэн дээрээ хэблэгдэһэн номуудые мүн лэ хаа-яа олодог байба.

Буряад Республикын Хэблэлэй болон олондо мэдээсэлгын министерство 1992 ондо «Дуулим нютагтаа дуугаа дуулая» гэһэн дуунуудай суглуулбари 20.000 хэһэгээр хэблэн гаргаһан байна.

Энэ ном мүнөө үедэ хоморой шухаг болонхой. Тус министерство энэ номоо дахин хэблүүлхэ аргагүй гээшэ гү?

Гадна һүүлэй үедэ мүндэлһэн буряад болон монгол дуунуудые миндаһан дээрэ бэшээд, Буряадай түрэнэй радиокомитедэй худэлмэрилэгшэд худалдаһан байна. Тэрэ кассетэнүүдые нилээн бэдэрээд, баһал олоогүйб. Дахин шэнээр миндаһан дээрэ буулгаад, сэнгыень нэмээдшье худалдаа һаань, хүнүүд абахал байна гэжэ һанагдана. Хүн гээшэмнай гансал эдеэ хоол тухай һанаагаа зобожо ябадаг бэшэ ааб даа. Хүнэй сэдьхэлэй хүбшэргэйе дайрадаг дуун баһал хэрэгтэй ха юм.

О. ТОПШИНОЕВА,
Сагша.

Би хонгор һайхан Хорин дайдада түрэһэн хүн гээшэб. Аймагнай 70 жэлэйнгээ ойн баярые энэ жэлдэ тэмдэглэхэеэ байна. Тэрэ ушараарнь дашарамдуулан гэхэ юм гү даа, юрэдөө, баһа дурсан һанамаар юумэн бии байна.

Табяад онһоо хойшо мэдэхэдэм, манай түб тосхон Доодо-Аная бэшэ, харин арбан нэгэн эсэгынгээ нэрээр Хёри болонхой байгаа. Энэ түб тосхомнай Аная, Удэ ба Худан голнуудай бэлшэртэ, Баунт, Ярууна ба Хэжэнгэ ошоһон харгынууд дээрэ, хадые тойрон, гоё һайхан, тэгшэ тэнюун сэбэр уһатай нугада һалбаран хүргэнэ. Мүнөө һанахадам, урдань эндэ тэндэ холо ойро аймагай зургаанууд байдаг һэн: Урда зүүгэнь Хорин-лесхозхоз, зүүн-урдань Хорин МТС, наашаа болоходоо, хёр дабхар модон һуургуули — ШКМ, Сталинай нэрэмжэтэ колхоз, клуб, айлагай захиргаанай газар, Гүрэнэй банк, милиции ба потребсоюз болон хэдыхэн магазинтай ОРС байха. Кооперативна ба Первомайска гэһэн хёр ута, бэшэнинь богоннхон үйлсэтэй һэн. Ильичэй гал гэжэ үгы байгаа, харин керосинай лаампа гү, али түлишы галнуud лэ ааб даа. Жараад онуудай үедэ аймагнай Яруунын, Хэжэнгын аймагуудтай хамтаржа, ехэ болоһон байгаа. Теэд тэрэмнай үнишье болонгүй һалажа, амярааа болоод, һүүлэй гуншаад жэлэй туршада ондоо болон хубилаа. Хирпичсээр баригдаһан гурбан дабхариуud: захиргаанай байшан, һургуулин, хэлхеэ холбоонай байшангууд, хёр дабхар клуб, библиотекэ, һургуули, кинотеатр, гостиница болон хүн зоной ажаһуудалай байранууд айхабтар олон бодоһон байна. Эмнэлгын гурбан дабхар, һаруул һайхан байшан баригдаа. Удэ голой хойто захала, нараная шангаар шарадаг өлшэтэй сэлгээ һайхан, уужам хонгор нуга соо ажалша зоноойгоо амарха, наадаха, хүбүүд, басагадай хүсэ шадалаа шалгаха, мэргэн, хурдаһаа мэдэхэ, шугы бурааһан, уляаһан шэмэгтэй на ба Первомайска гэһэн хёр ута, бэшэнинь богоннхон үйлсэтэй һэн. Ильичэй гал гэжэ үгы байгаа, харин керосинай лаампа гү, али түлишы галнуud лэ ааб даа. Жараад онуудай үедэ аймагнай Яруунын, Хэжэнгын аймагуудтай хамтаржа, ехэ болоһон байгаа. Теэд тэрэмнай үнишье болонгүй һалажа, амярааа болоод, һүүлэй гуншаад жэлэй туршада ондоо болон хубилаа. Хирпичсээр баригдаһан гурбан дабхариуud: захиргаанай байшан, һургуулин, хэлхеэ холбоонай байшангууд, хёр дабхар клуб, библиотекэ, һургуули, кинотеатр, гостиница болон хүн зоной ажаһуудалай байранууд айхабтар олон бодоһон байна. Эмнэлгын гурбан дабхар, һаруул һайхан байшан баригдаа. Удэ голой хойто захала, нараная шангаар шарадаг өлшэтэй сэлгээ һайхан, уужам хонгор нуга соо ажалша зоноойгоо амарха, наадаха, хүбүүд, басагадай хүсэ шадалаа шалгаха, мэргэн, хурдаһаа мэдэхэ, шугы бурааһан, уляаһан шэмэгтэй

— Үгы даа, юрын лэ пенси абанаб. Тэрэ үедөө, саг соонь хэрэгтэй документнуудые суглуулаагүй үлэһэн байгаа бишүү. Теэд тэрэ үедэ нимэ байра байдалтай болохобо хэн мэдэбэ гээшэб? Собестэ хандахадамни: «Нишэ тишэнь бэшыт, гуйгыт» гэжэ хэлэхэнээ бэшэ туһа хүргэхөөр байгаагүй һэн. Хайшань бэшэхэ хүнбиб? Хэдэн олон хүндэ хандахаш, саарһануудай ошохо, ерэхые хүлеэхэш, юрэдөө, сэдьхэл зоборитой юумэл даа. Байг саашаа гэжэ һанаад, ажалтай байһан сагтаа хоолойгоо тэжээнэл аабзаб гэжэ шиидээ һэм,—гээд үбгэжөөл энэбхилбэ.

Тиигэжэл ажаһуудаг үбгэн байна. Мүнөө сагай муудаад байхада, «ядараб, зобооб» гэжэ ябадаггүй юм. Гэмэржэ, ганшэжэ байхые, ье дуулаагүйб.

— Ажал намайе бүри залуу болгоно гэжэ һанагшаб. Модо отолгшодой худэллэг нех соохи нөөшэлгые бүхэли һүннидөө түлижэ байха үедөө баһа харалсадагби, юу хээн, элдэб модон пилорама дээрэ олон ааб даа. Үглөөгүүр худэлмэришэдэй ерэхэдэ, бүхы юумэн бэлэн, гуримтай байха ёһотой бишүү.

Тиигээд гэртээ ошожо амараад, сайгаа уужа, хүгшэндөө гэртэхи, газаахи ажалдань туһалалсаад, удэшэндөө дахин харуулдаа гарадагби. Нигэжэл хаба соогоо худэлжэ ябахаһаа һайн юун байхаб. Наһатай хүндэ үшөө юун хэрэгтэйб даа? — гэжэ Матвей Петрович хөөрөө һэн.

С. ВАСИЛЬЕВ.

Зураг дээрэ: М. П. Чистяков.

Авторай фото.

«АЖАЛ НАМАЙЕ ЗАЛУУ БОЛГОНО»

Энэ үбгэжөөлые үдэр бүри шиидэрэмэ дээрэ харахат. Зарим зон Матвей Петрович гэжэ хүндэлэн хандадаг, харин нүгөөдэ зариман Матвей абга гэжэ нэрлэдэг юм.

Модо отолгшодой коллектив соо Матвей Петрович Чистяков 22 жэлэй туршада худэлоод, 22 жэлэй саана наһанайнгаа амаралтада гараа һэн. Теэд гараа хабсараад, һуугаагүй, ажаллажал байгаа. Тарбагатайн районой таряашадай ажахыныуудай «Маяк» нэгэдэлэй пилорама дээрэ харуулшаагаар, нөөшэн түлигшөөр худэлиэ. 80 наһатай болоошье һаа,энэ үбгэжөөл хулхүнгэн зандаа, даалгагдаһан ажалаа жэншэдгүй дүүргээд лэ байдаг.

Ажахын эгээн үндэр наһатай худэлмэришэн Матвей Петрович ехэ салин абадагүй.

— Һүүлшын һарада 1 мянга шахуу түхэриг абаал һэм,—гэжэ, тэрэ хөөрөө бэлэй.— Пенсиишье ехэ бэшэ даа. Тиигэбэ ябабашье, хилээмэндээ, саахартаа хүрөөд лэ байгша.

Афимья Кирилловна нүхэртээ мүнгээ гамнажа байгаад, сай, саахараа абадаг байна. Гадна бага-сага мал баридаг хадаа гарасалдана гээшэ. Урид үнсөтэй һэн, теэд наһатай болохоодоо, үнсэндээ хүшэ хүрэхэ аргань һалаад, худалдаа бэлэй. Хэдэн хони, тахяа баридаг юм. Мүн жэл бүри хабартаа поршоонхо абажа тэжээгээд, намартаа гаргалаг. Хартаабхаяа, огородоо тарихал ёһоороо тарял ааб даа.

1930 аалы онуудай үедэ залуу хүбүүн Матвей Чистяков МТС-тэ СХТЗ трактораар худэлжэ эхилэн юм. Тиигэжэ байтарнь Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуусхэ дайн наярщоо бэлэй. Матвей сэрэгэй албанда татагдаад, хэдэн һарын туршада сэрэгэй һуралсал гараһан байна. Һүүлээрнь 1941 оной октябрь соо баруун зүг руу шэглэһэн эшелонуудта һуугаад, нислэл хото Москва шадар ерэһэн юм. Тэрэ үедэ немец булимтаргшад Москвада дүтэлэхэй, ехэл шахардуу байдал тогтоод байһан гээшэ. Сибирьһээ ерэһэн шэнэ дивизинүүд сэхэ байлдаанда орожо, нислэл хотые хамгаалан, эрэлхэг зоритойгоор тэмсэһэн алдартай.

— Пулемётчигто һураһан хадаа эгээн гал соо, түрүүшын зэргэнүүдтэл ябагша бэлэйб. Харин үнэ удаан дайнда ябаха хүбн заалагүй байшоо. Немец мэргэн буудагшад манай пулемётчигуудай хойноһоо нилээн агнагша һэн. Намайешье оноожо, зүүн гараймни тохоногые бисалаад, бэе руумни чудхаһаан байха. 1941 оной декабриин 19-нэй үдэр бэлэй. Нигэжэ хүндөөр шархатаһанай һүүлээр 4 һара соо Парофомиск хотодо, госпитальдо аргалуулаа һэм. Теэд байлдаануудта ябаха аргагүй гэжэ тоологдоод, инвалид гэһэн үнэмшэлгэтэйгээр сэрэгһээ табигдаһан хүм.

Гэртээ бусаад, дахин трактор агтаяа жолоодооб. Наһанайнгаа амаралтада гаратараа худэлөөб. Дайнай, ажалайшье түлөө медальнуудтайб,— гэжэ үбгэжөөл яаралгүйхэнөөр хөөрөө һэн.

— Теэд дайнай инвалид хадаа пенситнай ехэ байха ёһотой бэшэ гү? — гэжэ һонирхобоб.

— Үгы даа, юрын лэ пенси абанаб. Тэрэ үедөө, саг соонь хэрэгтэй документнуудые суглуулаагүй үлэһэн байгаа бишүү. Теэд тэрэ үедэ нимэ байра байдалтай болохобо хэн мэдэбэ гээшэб? Собестэ хандахадамни: «Нишэ тишэнь бэшыт, гуйгыт» гэжэ хэлэхэнээ бэшэ туһа хүргэхөөр байгаагүй һэн. Хайшань бэшэхэ хүнбиб? Хэдэн олон хүндэ хандахаш, саарһануудай ошохо, ерэхые хүлеэхэш, юрэдөө, сэдьхэл зоборитой юумэл даа. Байг саашаа гэжэ һанаад, ажалтай байһан сагтаа хоолойгоо тэжээнэл аабзаб гэжэ шиидээ һэм,—гээд үбгэжөөл энэбхилбэ.

Тиигэжэл ажаһуудаг үбгэн байна. Мүнөө сагай муудаад байхада, «ядараб, зобооб» гэжэ ябадаггүй юм. Гэмэржэ, ганшэжэ байхые, ье дуулаагүйб.

— Ажал намайе бүри залуу болгоно гэжэ һанагшаб. Модо отолгшодой худэллэг нех соохи нөөшэлгые бүхэли һүннидөө түлижэ байха үедөө баһа харалсадагби, юу хээн, элдэб модон пилорама дээрэ олон ааб даа. Үглөөгүүр худэлмэришэдэй ерэхэдэ, бүхы юумэн бэлэн, гуримтай байха ёһотой бишүү.

Тиигээд гэртээ ошожо амараад, сайгаа уужа, хүгшэндөө гэртэхи, газаахи ажалдань туһалалсаад, удэшэндөө дахин харуулдаа гарадагби. Нигэжэл хаба соогоо худэлжэ ябахаһаа һайн юун байхаб. Наһатай хүндэ үшөө юун хэрэгтэйб даа? — гэжэ Матвей Петрович хөөрөө һэн.

С. ВАСИЛЬЕВ.

Зураг дээрэ: М. П. Чистяков.

Авторай фото.

«ТҮРГЭН ТУҺАЛАМЖАДА ХАНДАА

Бархан нютагтамнай мүн лэ үнэтэй сэнтэйгээр архи худалдажа ябадаг хүнүүд олоороо, нютагай захиргаанай зүгөө ямаршье хэмжээнүүд абтанагүй. «Нютаг нютагта өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ тухай» Хуулида үндэһэлэн, эрид шанга хэмжээнүүд абтаха ёһотой байгаа. Архишад улам нэтэржэ, хилээмэнэй мүнгэгүй болотороо архидана. Архидаашадые олоной урда зогсоожо, улайлгажа шадаха арга нютагай гулваада, зайһадта бии гэжэ һанагдана. Тиигээд тэрэмнай улад зоноойгоо урда нэрэ хүндээ бууруулха дурагүй хаш даа... Нинтын ажал хэжэ, олондо туһалжа ябахые хэншье хүсэнэгүй, гансал хара амиаа хараад, намһаа саагуур гээд ябана. Нютагтаа ариг сэбэрые сахиха, хабарай бог шорой хуряаха, болбосон түхэлтэй тосхон болгохые хэншье үнгэрһэн субботнигто оролдоогүй. Гансал Элһэн һууринда ариг сэбэр болгохо талаар ажал хэгдэ, тэрэнние нютагай староста С. Э. Раднаев шадамар бэрхээр эмхидхэжэ, ударидажа шадаһан байна бишүү. Имагтал арадай түлөө оролдожо, ажал хэхэмнай худал хуурмаг үзэгдэл болошоо, зоной һанаан сэдьхэл муудана, оёр өөрынгөө юумые, эд зөөрние хулуужа ажаһууха ушарнууд олон газарта үзэгдэнэ. Хурамхаан тосхондо залуушуул хулигаг аама-на, архи уугаад хулигаг-наншаһаниинь багадаа-рондоо сохилдожо, бэ-тээжэ, больницада-Һаяшаг нэгэ хубүүн-нэ худэлмэриг-худалдалгадань шанга-хилто үгэхэ хэрэгтэй, газиннуудта архи һара-хүндэ хоёр шэл хуу-хада һайн байгаа.

Д. ДУГАРОВ

хүдөө бэшэгшэ,

ЗУГАА

айгтша оной апрел
багта Агын Буряа
ономито округой Зу
нютагта «Буряад
икын, Шэтын област
Эрхүүгэй областини
һургуулинуудые
гэ» гэһэн темэтэй
(эрдэмэй-практичес
еренци) боложо ду

ндэ Буряад Республик
гуулеолэгшэд, Усть-О
округһоо 17 түлоо
харин Агын округ
ад багшанар суглаа
ментэдэй зүгһоо зүбш
ари дуулажа, юрын
ар хэжэ байһан
гаа дүй дүршэлоор
лдажа, хүн бүхэндэ
тай зүблөөн болоо

Эрдэм һураалсалай шэнэ шатада

ЗУГААЛАЙДА БОЛОҺОН ЗҮБЛӨӨН

Энэ оной апрелийн багта Агын Буряадай комитет округой Зугаалайдагта «Буряад Республикын, Шэтын областийн Эрхүүгэй областийн бүх-Һуургуулийнуудые хүгжэ» гэһэн темэтэй зүблөөн (эрдэмэй-практическа конференци) боложо дүүрэв.

Буряад Республикын Үлдөөлэгшэд, Усть-Ордын округһоо 17 түлөөлэгшэ харин Агын округой багшанар сугларжа, тэдэй зүгһоо зүбшоолсон дуулажа, юрын багшэ хэжэ байһан ажалаа дүй дүршэлөөр хуваажа, хүн бүхэндэ ашаай зүблөөн болоо гэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Эрхүү буряадуудай 97 процентнь ород хэлэ тон һайнаар мэдэнэ, харин ороймоол 41 процент буряадуудтүрэл хэлээ мэдэнэ, бэшэнинь мэдэхэгүй юм ха.

«1992 онһоо ород, буряад хэлэндээ тэгшэ һайнаар һургахын тула түсэблэгдэһэн ажал ябуулагдажа эхилэнхэй гэбэ. Тэрэ түсэбөөрнь буряад Са ород хэлэндэ аб адли часы үгтэнхэй ха. 1-дэхи классһаа эхилжэ, буряад ёһо заншал, искусство үзүүлнэбди, хүбүүд, басагадай хүмүүжэлгэдэ анхаралаа хандуулнабди» гэжэ элидхэлшэ хэлээ.

Буряадай национальна һургуулийнуудэй НИИ-гэй директор Д. Д. Оширов «Һургуулийнуудай программа ба учебникүүдые шэнэдөлгэ» гэһэн темэдэ зорюулагдаһан элидхэл хэбэ. Түгэсхэлдэнь Буряад Республикын Верховно Советэй национальна политикын ба нацинууд хооронд харилсаанай комитедэй түлөөлэгшэ Г. Ц. Митупов комитедэйнгээ хүдэлмэри тухай хөөрэжэ үгөө.

Энэгээр зүблөөнэй пленарна хубинь дүүрэжэ, уригдаһан бүхы зүблөөшэд Агын һуургуулийнуудай һураглашадай гар урлалай выставкэ хаража, үндэрөөр сэгнээ.

Һүүлээрнь бүхы айлшад 5 секциндэ хубааржа, багшанар элидхэлүүдые үншаһан, дүй дүршэлөөрөө хубаалдаһан байна. Секциинүүдые Буряад Республикаһаа ошоһон эрдэмтэд хүтэлбэрилөө.

«Мүнөө үеын буряад хэлэ ба литературын хэшээлнүүд» гэһэн секциин ажалые педагогикын эрдэмэй кандидат Д. Д. Оширов ябуулаа. Энэ секциин хүдэлмэридэ хабаадаһан Улаан-Удын 1-дэхи интернат һуургуулийн багша Я. Ц. Ивахинова «Буряад литература гүнзэгыгөөр шудалалга» гэһэн темэтэй элидхэл хээд, түрүүшын һүүри эзэлжэ, 3000 түхэриг мүнгэн шанда хүртөө.

«Буряад ёһо заншалаа һэргээлгэ ба хүгжөөлгэ» гэһэн секциие Е. Е. Балданмаксарова хүтэлбэрилөө. Энэ тон һонин элидхэлүүд үншагдаа. Ёһо заншалаар Агын багшанарай горитой ажал хэжэ байһаниннь харагдаа. Захаамнай аймагай Дүтэлүүрэй дунда һуургуулийн завуч Б. Г. Банзаровагай, Агын 1-дахи дунда һуургуулийн багша Б-Х. Ж. ЦыренДоржиевагай, Ага-Хангилай дунда һуургуулийн багша-методист нэрэ зэргэтэй, үнинэй дүй дүршэлтэй багша М. Б. Дугаровагай элидхэлнүүдые зүблөөшэд үндэрөөр сэгнэһэн байна.

Буряадай түүхын секциһээ Эрхүүгэй областийн Оһын дунда һуургуулийн директор Мантыковагай элидхэл шанда хүртөө. Мүн Заламенск хотын 3-дахи һуургуулийн директор С. Х. Дышенова мүн лэ шагнагдаа.

Түс зүблөөндэ хабаадалсаһан һүүлшын хоёр элидхэлшэдые, үшөө Улаан-Удын 1-дэхи интернат һуургуулийн буряад хэлэ, литературын багша Янжима ЦыренДамбаевна Ивахинова гэгшэдые шагнаад байхадаа, ургажа ябаа залуу үстэмнай буряад арадайнгаа ёһо заншалые дээшэнь дэбжүүлжэ, үргэлжэлүүлжэ, һуургуулида зааха шэнэ опол аргануудые хэрэглэжэ, ажалдаа эрхим үрэ дүнгүүдые түйлажа ябаһан эдэбхи үүсхэлтэй, шударгы шамбай, абьяас бэлигтэй хүбүүд, басагадай ургажа, олошоржо байһандань үнэн зүрхэнһөө баясамаар байгаа.

Гурбан голой багшанарай нимэ зүблөөн тон түрүүшынхнээ үнэргэгдэбэ. 2-дохи шатань манай Буряад Республикада, 3-дахинь Усть-Ордада болохоор хараалагдана.

Манай Буряад Республикада болохо зүблөөндэ (эрдэмэй-практическа зүблөөн гэжэ нэрэтэй хадань), практическа талыень: нээмэл хэшээл, элдэб кружок, факультативай ажалнуудые харуулжа, хооһон хөөрэлдөөн болгоод орхихогүй байгаа гэжэ һанагдаа.

Зүблөөндэ хабаадаһан хүн нэнэ юумые шэхээрээ шагнаад, хоёр нюдөөрөө хараад оношо гэжэ олдоногүй олзо гэжэ бодохоор аабза. Ниангаа хүдөөгэй юрын багшанарта нимэ зүблөөнэй хоёрдохи хубинь юунтэйшье сэгнэшэгүй, халаг абаха үльгэр жэшээ болохо ха юм.

Зугаалайда болоһон зүблөөнэй 2-дохи үдэртэ Буряадай национальна һуургуулийнуудай ассоциацийн түрүүлэгшэ, Д. Банзаровай нэрэмжэтэ Буряадай Гүрэнэй багшанарай институтай багша, филологийн эрдэмэй доктор С. Ш. Чагдуров һонирхолтой шэнэ мэдээсэлнүүдые дуулгаа.

Тодорхойлбол, үхибүүн 3 наһанһаа 10 наһан хүрэтэр олон хэлэ үзэхэ арга боломжотой, харин 10—12 наһанһаа хари хэлэнүүдые үзэлгэ хожомдоно. Буряад хэлэндэ үхибүүдые һургахадаа, ород хэлэ заалгые һажаажа һурганабди. Бүхэли юумые бутаргажа, шүүлбэри хүүлэхэдээ, эрхим гэжэ бодохо гэшэ тон буруу. Үхибүүндэ гоё һайханние ойлгуулжа, хэлэлгыень хүгжоохэ, найруулга, шүлэг бэшүүлжэ һургаха гэшэ багшанарай гол зориго болохо ёһотой. «Мүн зурхай, цанид, гүн ухаан үхибүүдтэ хэрэгтэй» гэжэ тэмдэглээ.

Зүблөөнэй түгэсхэлдэ Зүүн Сибириин соёлой институдай багша, профессор, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор Д-Н. С. Дугаров үгэ хэлээ. Буряадай ёһо заншал һэргээлгэ, хүгжөөлгэдэ ямар ажал хэрэгтэйбэ гэһэн тобшолол хэһэн байна.

Энээгээр хоёр үдэрэй туршада үргэлжэлнэн һонирхолтой, ехэ үрэ дүнтэй эрдэмэй-практическа конференци ажалаа дүүргээ һэн.

Ц-Х. ЖАМЬЯНОВА,
Эгэтын-Адагай дунда һуургуулийн багша.
Ярууныи аймаг.

Буддын шажантанай нэгэдэлдэ

АРГАГҮЙ ЕХЭ ЭТИГЭЛ ХЭРЭГТЭЙ

НЕДОЙДОНОЙ АПРЕЛЬ ҺАРА СОО Улаан-Удэ нэгэдэһэн Буддын шажантанай нэгэдэлэй баяр ёһололдо Монгол ороной олон ламанар, тнихэдэ хандамаанар хабаадажа, арамнай бүтээгээ һэн. Тэдэнэй дунда ехэ бэрхээр бурханай ном үншадаг Н. Гантүмэр ерэлсээ бэлэй. Һаяхан Буддын шажантанай нэгэдэлэй хүдэлмэрилэгшэдэй урялаар ерэһэн Монголой эхэнэр ламанар — хандамаанар, тэрэ тоодо Н. Гантүмэр зонтой уулзажа, хэрэгынь бүтээжэ, ажабайдалыень арюудхажа, бурханай помой олон тоото үншалгануудые эндэ үнгэргэжэ байна.

Би һаяхан өөрөө басагантаяа, таиил эхэнэрэгээ хамта түс нэгэдэлэй байшан (Ленинэй үйлсын 17-дохи гэр) ошоходомнай, аша дэмбэрэлтэй, зондо түһатай хэрэг бэлүүлжэ байһан гурбан хандамаанарта хүнүүд олоор ерэнхэй байгаа һэн. Сэлмэг сэбэр шарайтай, томо гоё нюдэнүүдтэй, ута хара үһэтэй Н. Гантүмэртэ хандажа, «Алтан гэрэлэй» үншалгада хажуудань наманшалан һуужа шагнабабди.

Харин гоёор тахигдаһан бурханай нүгөө талада һуу-һан гүлмэр залуу наһатай, будүүншөг тодо хоолойтой Мүнгэндолгёо, хажуудань зохид шарайтай, тусгаар хубсаһан Энхэтуяа гэжэ нэрэтэй хандамаанар тоб гэмэ хурсаар бурханай ном үншажа, гуйлтатай ерэһэн зоной хэрэг бүтээлсэжэ байгаа һэн.

Зариманайнь зурхай хэлэжэ, байгша Тахла жэлдэ ямар хэрэг бүтээхэ тухайнь тодорхойлио. Тнихэдэ ямар бурханай ном, маани мүнөө үншуулха байһан тухайнь хэлэжэ, нүгөөдүүлэйнь сэржэмынь үргэлсэжэ, ажаһуудалайнь харгы замые арюудхажа, зүбшэл заабари хэлэжэ байба. Тнихэдэ ородоор тон бэрхээр дуугардаг, тайлбарилдаг Энхтуяагай хэлэхые хүнүүд анхаралтайгаар шагнажа байгаа һэн.

Удаань Буддын шажантанай нэгэдэлые даагша Дарима Самбуевна Цыгуеватай уулзажа хөөрэлдэһэн байнабди. Ямар ушараар эдэ хандамаанар ерээ, иншээ ургаа гэшэб гэһэн асуулдалмни, Дарима Самбуевна ингэжэ харюусан, тодорхойгоор хөөрөө һэн.

— Монголдо, Улаан-Баатар хотодо оршодог Ганданай хажууда хорин нэгэн Дара эхын дасан баригдажа эхилээ. Энэ барилгада туһа хүргэхэ, олон зоной аша туһада нүүөөлхэ дасанай барилые дэмжэхэ, шадаха зэргээрээ туһалха зорилготойгоор элэнэртэй хэлсээ баталжа, олондо дэмбэрэлтэй хэрэг бүтээжэ байнабди. Эндэ ерэһэн Нацагдоржийн Гантүмэр хадаа ехэ эрдэм мэдэсэтэй хандамаа, мүн Монголойнгоо һүзэгшэ эхэнэрнүүдэй түбэй түрүүлэгшэ болонхой юм. Үхи хубүүдэй орхёод, олоной хэрэг бүтээжэ, дасанайнгаа барилгада туһалалсажа байһан хандамаанарые дэмжэнэбди. Ниангана лүйжэнэй үншалгада хабаадаха зон олон байна. Лүйжэн хадаа ада шудхэрөө, эльбэ жадхаһаа, хара, сагаан хэлэнһээ зайсуулха үүргэтэй номые хандамаанар долоон хоног соо 3 үдэр, онсолбол, понедельникэй, четвергын, пятницын үдэрнүүдтэ үдэрэй 3 сагһаа үншана.

— Хэр удаанаар хандамаанар ерэнхэйбэ?

— Бэе бэсэ һолгэжэ, ээлжээлжэ байжа хүдэлхэ зорилготойл даа. Тнигээдшье ганса һүүэгтэн манай нэгэдэлдэ ерэдэг бэшэ, бэеэ үзүүлхэ зон ерэжэ, бэрхээр массаж хэдэг Цэцэгмаа гэжэ монгол аргашанда ябана. Һаяар Монголһоо Цэдэб гэжэ бэрхэ аргашан ерэхэ,—гэжэ Д. С. Цыгуева тодорхойлбо.

Үнэхөөрөө, нэгэдэлэй байшан соохи нэгэ үүдэнэй хажуда бэедээ нидхэрэлгэ (массаж) хүүлэхэеэ ерэнэн хүнүүд хүлеэжэ һууба. Үүдэнэйнь хажуда япон, хитад, хамтын, бусад нэрэтэй массаж хүүлэхэдэ, тэды мүнгэн түлэгдэхэ тухай хөөрэнэн дүрим үлгөөтэй байба.

Үглоодэрынь гадар трикотаж хубсаһанай фабрикада ошожо, лүйжэндэ һуулсабабди. Улаан торгон дэгэл үмдэнэн, ламын малгайтай Гантүмэр, Мүнгэндолгёо, тнихэдэ Энхтуяа ухаһигүй түргэнөөр, эли тодоор бурханай ном үншаба. Удаань хонхо, дамаарн хаһ-шуулжа, гурбан зүг тээшэ бүреэ. улеэжэ байжа, нэгэ жэгдээр лүйжэнэй ном наярса үншажа гараба. Удаань архинн сэржэм, эдеэнэй дээжые газаа үргэжэ, хүн бүхэндэ тэдээлнээ хүртүүлбэ, тэрэнэй удаа далгын үншалга бүтээжэ, бултанда далга абхуулба. Фабрикын ажалшад хандамаанарта баярые хүргэбэ, һайн һайхан үгэнүүдые хэлэбэ...

Нэгэ хэды хоногой удаа нэгэдэлдэ орожо, өөнэдынгөө түлөө «Сагаан шухэртэ» үншуулбабди. Тнигээд хандамаанартай хөөрэлдэжэ, һонюуша сэдьхэлдээ харюунуудыень шагнабабди.

...Фабрика соо болоһон уулзалгын һүүлдэ Гантүмэр хандамаада хандажа, «эхэнэр хүндэ ехэ орёо хүндэ ажал гэшэ аба даа, ямар гол юумэн хэрэгтэйб, ямар эрилтэнүүд хандамаанар болохо эхэнэрнүүдтэ табигдана гэшэб» гэжэ асуубаб.

— Нэн түрүүн бурханда һүзэглэхэ аргагүй ехэ этигэл хэрэгтэй, зондо туһалха гэһэн хүсэл зориго, олоной түлөө ябаха, үншаха, хэрэг бүтээхэ хэрэгтэй.

— Һайнаар ном үншаха тодо хоолой, юумэ хадуужа абаха арга баһаа хэрэгтэй гү һүзэгтэн манай нэгэдэлдэ ерэдэг бэшэ, бэеэ үзүүлхэ зон ерэжэ, бэрхээр массаж хэдэг Цэцэгмаа гэжэ монгол аргашанда ябана. Һаяар Монголһоо Цэдэб гэжэ бэрхэ аргашан ерэхэ,—гэжэ Д. С. Цыгуева тодорхойлбо.

Үнэхөөрөө, нэгэдэлэй байшан соохи нэгэ үүдэнэй хажуда бэедээ нидхэрэлгэ (массаж) хүүлэхэеэ ерэнэн хүнүүд хүлеэжэ һууба. Үүдэнэйнь хажуда япон, хитад, хамтын, бусад нэрэтэй массаж хүүлэхэдэ, тэды мүнгэн түлэгдэхэ тухай хөөрэнэн дүрим үлгөөтэй байба.

Үглоодэрынь гадар трикотаж хубсаһанай фабрикада ошожо, лүйжэндэ һуулсабабди. Улаан торгон дэгэл үмдэнэн, ламын малгайтай Гантүмэр, Мүнгэндолгёо, тнихэдэ Энхтуяа ухаһигүй түргэнөөр, эли тодоор бурханай ном үншаба. Удаань хонхо, дамаарн хаһ-шуулжа, гурбан зүг тээшэ бүреэ. улеэжэ байжа, нэгэ жэгдээр лүйжэнэй ном наярса үншажа гараба. Удаань архинн сэржэм, эдеэнэй дээжые газаа үргэжэ, хүн бүхэндэ тэдээлнээ хүртүүлбэ, тэрэнэй удаа далгын үншалга бүтээжэ, бултанда далга абхуулба. Фабрикын ажалшад хандамаанарта баярые хүргэбэ, һайн һайхан үгэнүүдые хэлэбэ...

Нэгэ хэды хоногой удаа нэгэдэлдэ орожо, өөнэдынгөө түлөө «Сагаан шухэртэ» үншуулбабди. Тнигээд хандамаанартай хөөрэлдэжэ, һонюуша сэдьхэлдээ харюунуудыень шагнабабди.

...Фабрика соо болоһон уулзалгын һүүлдэ Гантүмэр хандамаада хандажа, «эхэнэр хүндэ ехэ орёо хүндэ ажал гэшэ аба даа, ямар гол юумэн хэрэгтэйб, ямар эрилтэнүүд хандамаанар болохо эхэнэрнүүдтэ табигдана гэшэб» гэжэ асуубаб.

— Нэн түрүүн бурханда һүзэглэхэ аргагүй ехэ этигэл хэрэгтэй, зондо туһалха гэһэн хүсэл зориго, олоной түлөө ябаха, үншаха, хэрэг бүтээхэ хэрэгтэй.

— Һайнаар ном үншаха тодо хоолой, юумэ хадуужа абаха арга баһаа хэрэгтэй гү һүзэгтэн манай нэгэдэлдэ ерэдэг бэшэ, бэеэ үзүүлхэ зон ерэжэ, бэрхээр массаж хэдэг Цэцэгмаа гэжэ монгол аргашанда ябана. Һаяар Монголһоо Цэдэб гэжэ бэрхэ аргашан ерэхэ,—гэжэ Д. С. Цыгуева тодорхойлбо.

Үнэхөөрөө, нэгэдэлэй байшан соохи нэгэ үүдэнэй хажуда бэедээ нидхэрэлгэ (массаж) хүүлэхэеэ ерэнэн хүнүүд хүлеэжэ һууба. Үүдэнэйнь хажуда япон, хитад, хамтын, бусад нэрэтэй массаж хүүлэхэдэ, тэды мүнгэн түлэгдэхэ тухай хөөрэнэн дүрим үлгөөтэй байба.

Үглоодэрынь гадар трикотаж хубсаһанай фабрикада ошожо, лүйжэндэ һуулсабабди. Улаан торгон дэгэл үмдэнэн, ламын малгайтай Гантүмэр, Мүнгэндолгёо, тнихэдэ Энхтуяа ухаһигүй түргэнөөр, эли тодоор бурханай ном үншаба. Удаань хонхо, дамаарн хаһ-шуулжа, гурбан зүг тээшэ бүреэ. улеэжэ байжа, нэгэ жэгдээр лүйжэнэй ном наярса үншажа гараба. Удаань архинн сэржэм, эдеэнэй дээжые газаа үргэжэ, хүн бүхэндэ тэдээлнээ хүртүүлбэ, тэрэнэй удаа далгын үншалга бүтээжэ, бултанда далга абхуулба. Фабрикын ажалшад хандамаанарта баярые хүргэбэ, һайн һайхан үгэнүүдые хэлэбэ...

Нэгэ хэды хоногой удаа нэгэдэлдэ орожо, өөнэдынгөө түлөө «Сагаан шухэртэ» үншуулбабди. Тнигээд хандамаанартай хөөрэлдэжэ, һонюуша сэдьхэлдээ харюунуудыень шагнабабди.

...Фабрика соо болоһон уулзалгын һүүлдэ Гантүмэр хандамаада хандажа, «эхэнэр хүндэ ехэ орёо хүндэ ажал гэшэ аба даа, ямар гол юумэн хэрэгтэйб, ямар эрилтэнүүд хандамаанар болохо эхэнэрнүүдтэ табигдана гэшэб» гэжэ асуубаб.

— Нэн түрүүн бурханда һүзэглэхэ аргагүй ехэ этигэл хэрэгтэй, зондо туһалха гэһэн хүсэл зориго, олоной түлөө ябаха, үншаха, хэрэг бүтээхэ хэрэгтэй.

— Үнэн сэхээр ажабайдал тухайгаа хөөрэһэн зоной түлөө ородлоро гарган үншажа, буян үйлэдэжэ туһалнабди. Харин худалша зоной юумэн бүтэдэгүй, һөөрөө өөртэнь бусадаг. Юуб гэхэдэ, бүхы сэдьхэлээ, бэеэ бурханда үгэн зорюулжа, хэрэгтыень бүтээнэ ха юмбибди, —гэжэ Энхтуяа хэлээд, олондо һургаал заабари болгон тэмдэглээ һэн. Хоёр болон хубаарилһан улаан, шара малгайтанай (будлын шажанда) ябуулжа байһан аша буянгай ажал хэрэгүүд тухай Энхтуяа тодорхойгоор хөөрөө.

Энэрхы һайхан сэдьхэлээрээ олоной хэрэг бүтээжэ, 2 Дара эхын дасан барюулгаа хүсэтэй байһан Монгол ороной хандамаанарта һайн һаханнис хүргөөд, гаража ошоһомди. Лүйжэнэй үншалгада хабаадажа, мүн эндэ ерэжэ, ажабайдалайгаа харгы замые арюудхажа, буян үйлэдэжэ байхыень хүнүүдые бидэшье урялнабди.

Б. ДОРЖИЕВА,
манай корр.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Монгол ороной Мүнгэндолгёо, Энхтуяа хандамаанар лүйжэнэй үншалгын үедэ.

Б. ГАДЬЯНОВАЙ фото.

Дэлгүүр: социальна хамгаалгын асуудалнууд

ХҮДЭЛМЭРИГҮЙШҮҮЛДЭ ТУҺАЛХА

Редакцийн таһагуудай байгша ондо ямар зорилготойгоор ажал хүдэлмэрээ эрхилхэ байһан тухай таһагуудые даагшанарай хөөрөөнүүдһэ бага-сага мэдэгдэбэ. Тнигээд байхалаараа, үшөө нэгэ нимэнүүд асуудалнуудта анхархыень дурадхаха байнаб, нэрлэбэл:

1. Залуу үетэндэ таарама материналнуудые толилхо хэрэгтэй (залуушуулай хубн заган, наһанайнь хэрэг, түрэ наран, сэрэгэй албан гэхэ мэтэ).

2. «Үнэнэй» хабсаргалта болгон, шэнэ буряад дуунуудые нототойнь үгэдэг болохо байгаа. Үгышье һаа, хаала тусхай хуудаһануудые гаргахада яанаб.

3. Газетэдээ заочноор таабари таалсадаг болоё гэжэ дурадханаб. Энэ һураглашадта болон хэлсээ хүгжөөхэ, баян болгохо гэһэн үншагшадта ехэ туһатай байха.

Тэдэсэгэн манайда Гармын Сэндэмэ гэжэ нэрэтэй 80 наһатай хүгшэн хэдэн хоногто айлшалаад, бусаа һэн. Нютагынь—Зугаалай. Тэрэ ехэ һоиин домогуудые, аман үгэнүүдые хөөрөө. 30 таабари бэшэжэ абаа һэм. Тэрэнэйнгээ арбыень мүнөө «Буряад үнэнэйнгөө» үншагшадта дурадхахамни.

Һанамжа

1. Бужагар зоогоотой, бухын тархи булаатай. 2. Тэнгэриһээ тэбэнэ унашаба. 3. Арбан солдат арадаа мүльһэ үргэлбэ. 4. Урдаһаа дүрбэн хүн ерэбэ: хоёрынь дахатай, хоёрынь нюсэгэн. 5. Мидармидар гэшхэдэлтэй, мянган сагаан дахуултай. 6. Жэн торгон захагүй, жэжэ шүрэ үхэгүй. 7. Мүнөө мүнөө мүнгэшын гол хүрөөд ябахыемни, мүнөөхил гурбан шүдхэр һаатуулба, 8. Могой эрсэн бэстэй, модон гурбан шэбхэтэй. 9. Хүйлэгшэн хэбэ.

ТААБАРИ ТААЛСАХАМНАЙ ГҮ?

2. «Үнэнэй» хабсаргалта болгон, шэнэ буряад дуунуудые нототойнь үгэдэг болохо байгаа. Үгышье һаа, хаала тусхай хуудаһануудые гаргахада яанаб.

3. Газетэдээ заочноор таабари таалсадаг болоё гэжэ дурадханаб. Энэ һураглашадта болон хэлсээ хүгжөөхэ, баян болгохо гэһэн үншагшадта ехэ туһатай байха.

Тэдэсэгэн манайда Гармын Сэндэмэ гэжэ нэрэтэй 80 наһатай хүгшэн хэдэн хоногто айлшалаад, бусаа һэн. Нютагынь—Зугаалай. Тэрэ ехэ һоиин домогуудые, аман үгэнүүдые хөөрөө. 30 таабари бэшэжэ абаа һэм. Тэрэнэйнгээ арбыень мүнөө «Буряад үнэнэйнгөө» үншагшадта дурадхахамни.

тэгмэшэх таргалба. 10. Ангаадай адуугаа манаа, пошоодой гансаараа батаганаагаа үргөөнэ, тэрэ дүрбэн шабар худхана.

Газар газарай, нютаг нютагай таабаринууд ондо ондоотой байжашье болодог. Гайхалгүй. Ябашье таабаринууд—арадай зохёол лэ ха юм даа.

Эдэ таабаринуудай тайлбаринуудые «Буряад үнэнэйнгөө» хуудаһанда толилхыетнай дурадханаб.

Зай, хүндэтэ нүхэд, нютаг бүхэнэй таабаринпад, туршаял даа хабаяа!

Б-Н. ЛХАМАЖАПОВ,
Агын округой Сагаан-Уула нютаг.

ИТАР-ТАСС: түби дэлхэй мүнөөдэр

ЛУАНДА.

«Морожено хэдэг аппарадые генераторуар андалдахаб», «Ямаршье генераторые ехэ мүнгөөр абахаб»—гэһэн сопосхолнууд газетын хуудаһануудта ходо гарадаг болоихой. Луандын хүн зондо бензинӭэр гү, али дизелэер хүдэлдэг генераторнуудтон хэрэгтэй зүйл болоо гэжэ ойлгохоор. Генератор абажа шадаһан хүн тэрэнэй шангаар хүнхинөөшье һаань, ехэл сэдьхэлээ хананги байдаг юм. Харин генераторгүй зон үһа гоожожо байһан холодильнууддаа хаража гэнэдэдэг, шубуун дэн носоожо, үдэшэндөө үншадаг байна. Хото городые электрын эльшэ хүсоор хангаха хэрэг һайжаруулагдаха гэжэ найдахаар бэшэ.

Луандые Камбабие шадархи ГЭС-тэй холбоһон электродамжуулгын линнүүдэн хэдэн тулгануудые зайнабариха хэрэгтэй дайн дажар һаалта хэнэ, мүн хэрэгтэй материналнууд дуталдана. Февраль һарада эдэ линнүүдые эбдэһэнһээ хойшо электрын эльшэ хүсэн сэдоо тэгнӭэ ородог болоихой. Хото городой эрилтэ хэрэглэмжэ эгээн эрхимынь 90 процент хангагдана.

Электрын эльшэ хүсэ үгэдэг тэрэ гурбан турбина мүн лэ эбдэрхэеэ һанадаг болоихой. Үнгэрэгшэ амаралтын үдэр хоёрынь нэгэн доро эбдэрнөө һэн. Тнигэжэ бүхы Луанда зайн галгүй үлэнөө бэлэй. Зарим районуд сүүдхэдэ ородоол 15—20 минутын туршада городой электросеттьдэ залгагдана. Харин зайн галай үгыдэ үһаннье байхагүй ха юм. Тнигэжэ айхабтар олон хүн зонойажаһуудаг хотын ариг сэбэрэй байдал һэжэг түрэмоор болоно.

Энэ асуудал богони болзорго шиидхэхэбди гэжэ нютагай электрокомпаниин хүдэлмэрилэгшэд найдуулна. Тэд үдэшэ болоходо, дахад лэ генераторнуудай хүнхинөөн дуулдана.

ВАШИНГТОН.

Холбоото Штадууд һаяын жэлнүүдтэ хилын саагуурхи 270 посольство ба консульствонуудайнгаа 20 гарыень хааха хараатай гэжэ Гүрэнэй секретарь Уоррен Кристофер мэдэсэнэ. Мүнгэ зоорнеэ алмахын түлөө болон «хүйтэн дайнай» һүүлээр дэлхэй дээрэ болоһон хубилалтануудһаа уламжалан, нимэ хэмжэнүүд абтан.

Урдань «Холбоото Штадууд хадаа совет посольствын бин байгаа газартаа дипломатическа түлөөлэгшэнүүдые заатагүй нээхэ ёһотойбди» гэжэ тоолодог байгаа. Харин мүнөө тиимэ бэшэ болоихой. Гадна «бюджедээр хараалагдаһан гаргашанууудые хороожо, мүнгээ хойшолуулашагүй программануудые бэлүүлгэдэ шэглүүлхэ, мүн бюджедэй дутагдалые бага болгохо хэрэгтэй» гэжэ тэрэ тэмдэглэнэ.

Тодорхойлбол, Германида ба Филиппинүүдтэ американ дипломадуудай тоо хорогдохо гэжэ Уоррен хэлэнэ. «Мүн урданай Советскэ Союзай газар дээрэ зарим түлөөлэгшэдэйнгөө тоое шэнэер хаража үзэхэ һанаатайбди», —гэжэ тэрэ мэдээсэнэ.—Нимэ зорилготойгоор ведомствэнүүд хоорондын комиссийгүүлгаданхай».

НИКОСИ.

2000 жэлэй саада тээ Кипр «үргэжөөлнүүдэй олтирог» боҺохо юм. Мүнөө республикадотор эрэшүүл дунда зэргээр—74, эхэнэрнүүд 78 наһа хүрэнэ. Энэмнай Европын олонхи гүрэнүүдһээ дээгүүр дүн мүн. Гэбэшье энэ дүн мэргэжэлтэдые баярлуулнагүй. Олтирог дээрэ хүн зоной тоо жэлһээ жэлдэ үсоржэ, наһатайшуул улам олон болоно.

Уданшьегүй энэ олтирог дээрэ 65-һаа дээшэ наһатай эрхэтэд эгээл олон болохо юм. Тнихэдэнь пенсионернүүдые ажаллуулха хэрэгтэй болохо. Харин тэдэнэй олонхинь ажалгүй дээрэһээ гү, али ажалаа хэхэ шадалгүй дээрэһээ хатуухан байдалда орохо болоно. Мүнөөшье тэдэнэй 15 процентнь үтытэй ядуу ажаһууна.

2000 жэл хүрэтэр хүн зоной тоо ородоол 1 процентээр олошорхо. Гэр бүлые түсэблэхэ ашаг үрэтэй хэмжэнүүдые абаагүй һаа, олтирогой хүн зон үгы болон һалаха.

ПЕКИН.

Нефтийн баялигуудые буйлуулха Хитадай компани КНР-эй нефтийн эгээн томо «Люхуа-11-1» хэбтэшые ашаглажа эхилбэ.

Бүхыдөө 317 дүрөэлжэн километр талмайе эзэлнэн энэ хэбтэшэ Гонконгһоо урагшаа 200 километрэй зайда оршодог Урда Хитадай далай соо олдонхой. Эндэ бүхыдөө 233 миллион кубическа метр нөөсэ тоологдоно.

Үнгэрэгшэ жэлдэ Хитадта 142 миллион тонно нефть олзоборилгодоо һэн.

ПЕКИН. Урда Хитадай 37 хото болон уезднүүдэр боложо үнгэрһэн шуурганһаа Гуанси-Чжуанска районой 43 хүн наһа бараа. Гадна районой 400 шахуу хүн шархатаа гэжэ хитадай агентство мэдээсэнэ.

30 үдэр соо үргэлжэлһэн һалхи шуурган 11 мянган гэр байра эдбэ, 75 мянган гаран элдэб барилга хэрэглэхээр бэшэ болгоо. Бүхыдөө 1,3 миллион хүн хохидоһон байна. Мүндэртэй ехэ бороо автономито районой хүдөө ажахыда ехэ хохидол тохеолдуулнан байна. Бүхыдөө 120 миллион юанийн экономическа хохидол тохеолдуулгадаа.

Хитадай баруун-хойто зүгэй Синьцзян-Уйгурска автономито райондо мүн ороо байдал тохеолдонхой. Сибирьһээ хүйтэн агаар ерэжэ, эндэ эрид хүйтэрөө. Сахаһаа ба мүндэрһөө хлопогой, кукурузын болон бусад ургамалнууд ехэдэг хохидоо.

ТОКИО. Аудио-видеотехникэ бүтээн гаргадаг Японой «Джанан виктор компани» эгээн түрүүлэн Хитадай дэлгүүр дээрэ бэсэ баталба.

Хамтын предприятинууд байгша оной июль соо бүридхэлдэ абтажа, сентябрь соо Японһоо ерэһэн детальнуудаар видеокамера суглуулжа захалха юм. 1995 ондо жэлэй 150 мянган продукци бүтээн гаргадаг болохоор хараална.

АФИНА.

Дэлхэйн хоёрдохи космонавт Герман Титов Афинын хүндэтэ эрхэтэн болобо. Грециин нинслэл хотын мэр Леонидас Курис баяр ёһололой үедэ «Афиныи алтан медаль» тэрээндэ барюулаа. Урдань Юрий Гагарин нимэ нэрэ хүндэдэ хүртэһэн байгаа.

Үмсын телекомпаниин урилгаар Герман Титов Грециин нинслэл хото ошоһон байна. Грециин премьер-министр Константиниос Мицотакис тэрэнине уггажа абаа һэн. Конверсиин талаар Россин түбэй түрүүлэгшын орлогшо һэн тула Герман Титов Грециин олзын хүрэг эрхилэгшэдтэй хөөрэлдөө.

Грециин хүн зон дэлхэйн хоёрдохи космонавтые хани халуунаар уггажа, страховой «Аспис Пронья» компани тэрээндэ 30 мянган долларой «страховой одото полис» барюулаа. Грециндэ космонавттай ямар нэгэ аюулай тохёолдоо һаань, тэрэ дары энэ мүнгыень түлэхэ.

(ИТАР — ТАСС.)

«ХҮБШЭ ТАЙГЫН ХҮҮГЭД ҺЭМДИ...»

(Баунтын эвенкнүүдэй байдал тухай)

II.

Осикта» гэһэн үгэ эвенк хэлэнһээ «Одо мүшэн» гэһэн удхатай. Баунтын районой соёлой байшангай дэргэдэхи «Осикта» ансамблиин дуушадай бүлэгтэ 16, хатарай бүлэгтэ 20 хүн хабаадалсадаг юм.

...Удэшын 6 сагта ансамблиин гэшүүд репетициндээ сугларанхай байба. Балетмейстерынь—Буряад республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ З. Д. Сабкеева ансамбль тухайгаа ехэл дуратайгаар хөөрэнэ. Өөрөө Зоя Дондоковна Зэдын аймагай Үшөөтэй нютагһаа уг гарбалтай юм.

— «Осикта» гээшэмнай манай Буряадай эвенкнүүдэй ори ганса ансамбль болоно. 1974 ондо Федор Сергеевич Иванов эмхидхэһэн юм. Урагшатайл эхи табиһан байгаа —«Осикта» мүнөө болотор үргэн олон харагшадаа баясуулһаар.

Өөрөө би 1977 онһоо эн- худэлнэб. Дадааб, ажалаа ноним. Удэр бүри хүнүүдтэй харилсажа худэлхэһөө үлүү ханамжатай юумэн намда үгы,—гэжэ Зоя Дондоковна хөөрэнэ.

Ансамбльда буряадууд олон, ородуудшье бии. Жэ-ирээлбэл, республикын соёлой габьяата худэлмэрилэгшэ, дуушан Ермил Николаевич Баранов хойто зүг туhай ород дуунуудые гүйцэтгэдэг юм. Концертнүүдые хүтэлэгшэд Светлана Базарова Андрей Догончин хоёр болоно.

— Эвенкнүүд үсөөн, ородоол 40 процент. Яагаад эвенкийскэ ансамбль гэгдэхэ болоо юм гээд һуурин зон заримдаа буруушаадаг. Теэд Багдаринда эвенкнүүд үсөөн. Харин ансамблие Россошино һууринда буулгаха гэхэдэ, хэды ехэ гарзатай гээшэб? Теэдшье Россошинын талаан бэлигтэйшүүл өөнэдын ансамбль эмхидхэхэ аргатай ха юм. Хэн хорихоб? Юрэөөл, хүсэл байгаа һаа, юуһэн бүтэхэл гэжэ нананаб.

Эндэхи үндэһэн зон тухай муугаар хэлэхэ аргамгүй. Эвенкнүүд һанаа сэдьхэл найнтай, мэхэ гохогүй, үхибүүн мэтээр хүндэ этигэдэг зон. Гэбэшье өөрын шууд нанаһан хараа бодомжо һулатай, ходол хэндэб даа найдажа һурашанги. Энэ талаар эдэбхитэй болыт, түрүү гараашадаа дэмжыт гээд хэлэдэгбди. Теэд бүхэли арадта заабаришаншье болохонь хайшаа юм? Мүнөө «Хосникан»—«Ошохон» гэһэн хүүгэдэй ансамбль байгуулаад, сэдьхэлни ехэл ханаги. 2-дохи классһаа 10-дахи класс хүрэтэр һурагшад эндэ ябалсана. Динлэнхи олонинь—эвенкнүүдэй хүүгэд,—гэжэ З. Д. Сабкеева хөөрөөгөө үргэлжэлүүлнэ.

Һая «Осикта» «арадай» гэһэн зэргээ дахиншаа нэрэтэй түрэтэйгөөр хамгаалба. Ансамблиин ветераануд Лариса Торгонова Евгения Романова хоёртой хөөрэлдэнэбди. Үндэр нариннан бэтэй, зэртыд гэһэн харахан нюдэтэй хорн гаран наһанай Лариса 1985 онһоо ансамбльда ябадаг. Эсэгэнь Владимир Михайлович, эхэнь Нина Никитична ансамблиин эгээл түрүүшын хабаадагшад байһан. Ларисын гол мэргэжэлынь—аймагай түбэй библиотекын худэлмэрилэгшэ мүн. Бүри һая Лариса Владимировна Багдаринай эвенкийскэ сельскэ Советэй правленийн түрүүлэгшээр һунгагдаа. Евгения Романовагай гол ажалынь гэхэдэ, эвенкнүүдэй түбэ арһаар урлаха кружогые хүтэлбэрилдэг юм.

— Хурамхаанай аймагай Алла нютагһааб. Худалдаа наймаанай институт дүүргэһэнби. Мүнөө арһа элдэхэ, эдлэхэ, эд хубсаһа оёхо хэрэгтэ һурагшадые һурганаб. Арһан зүйлнүүдэй яармагуудые үнэргэргэжэ, продукцияа худалданабди.

Сүлөө сагтаа ансамблиингаа репетициндүдтэ ябанаб. Хатардагби,—гэжэ Евгения хөөрөө һэн.

«Осиктын» хатаршад, дуушад ганса эвенк арадай бэшэ, харин хойто зүгэй үндэһэ яһатанай дуу, хатарнуудые гүйсэдхэдэг юм. Шэтын областиин, Красноярскын хизаарай эвенкнүүдэй, коряйска, ненецкэ, бусадшье аялга хүгжэм тайзанһаа зэдэлдэг. Багашуулай «Хосникан» гэһэн ансамбль аймагай интернат һургуулиин дэргэдэ эмхидхэгдэһэн, тиимэһээ олон ондоо һуринуудай үхибүүд оролсоо. Жэшээлбэл, Монгойһоо—Оля Иванова, Джилиндэһээ—Надежда Сенаторова, Эгээд эдэбхитэйшүүл соohоо Наталья Мордонова, Лена Жанаева, Анюта Догончина, Людмида Хомоева гэгшэд нэрлэгдээ һэн. «Осиктын» түрүүшын балетмейстер О. Б Дампиловаг, хормейстер В В. Лосевые, баяныст В. Ф. Вторушинние З. Д. Сабкеева онсолон тэмдэглээ бэлэй.

...Хойто зүгэй өөрсэ үянгаһуалбаринтай аялга хүгжэм зэдэлжэ, репетициндээ ерэгшэд «Агнуурида», «Боогэй хатар», чукотско-эскимоске «Хаб загаһан» гэһэн хатарнуудаа гүйсэдхэнэ, зарим тэнь заһабари оруулна, мүлинэ. Хэсэ хэнгэрэгтэй хатараа илангаяа тодо, бүри эршэтэй болгоогүй һаамнай, һонигүй гэлсэнэ.

Аймагай соёлой байшангай методист Л. А. Орхоковатай хөөрэлдөөе дурдаагүйдэ аргагүй ха.

— Хойто зүгэй үндэһэ яһатанай конференци дээрэ мүнөө үедэ соёл болбосоролоймнай ямар ахир байдалда ороод байһан тухай үгэ хэлээ һэм. Ансамбльда мүнгэ зөөри, костюмууд дуталдана.

Хэрбээ хойто зүгэй үндэһэ яһатанай эблэлэй манда мүнөө туһалаа һаань, концерт, нааданһаа ороһон олзынгоо хубине энэ эблэлэй дэргэдэхи соёлой түбтэ эльгээхэ бэлэйбди. Гэхэһээ гадна транспортын асуудал ехэ хүшэр хүндэ. Арга хурьгынь оложо, орн ганса ансамбльда автобус үгэхэгүй юм гүт гэжэ Баунтын соёлшодой зүгһөө гуйһан байнаб,—гэжэ Лариса Архиновна энэ үсын һанаа зобоомо асуудал тушаа тогтоо һэн.

«Осиктые» орошодой отогуудташье, олон хүн зонтой аймагай һуринуудташье хүлеэһээр юм.

ҮБГЭЖӨӨЛЭН ҮГЭ

Багдарин һууринда ажаһуудаг Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда хабаадагша М М. Тупановтай уулзажа хөөрэлдөө һэм. Наян гурба наһатайшье һаа, шуумар гэшхэдэлээ, шуран зангаа орхёогүй, үбгэжөөл болзорто сагтаа соёлой байшанда ороо ерэбэ.

— Гэртээшье танаа урихаа һэн гэжэ, теэд бэримни гэрээ сагаадаха, угааха гээд оргой хэжэрхёод байна, — гэһээр тэрэ ёһын тэдыдэ баряад ябаһан тулгуураа хажуу тээшэнь табиһа.

Михаил Малыгинович Баргажанай аймагай Һүбын сельскэ Советэй Сагаан-Уһан һууринда түрэһэн юм. Гэртэхиниинь ангуушад һэн. Һүүл тээшээ гэртээ мори, хонидые баридаг болоо бэлэй.

— Эсэгэм уран гартай һэн. Шарга, сана, мориной тоног зэмсэг, тэргэ гэхэ мэтые атаархама уранаар хэдэг байгаа. Бишье эсэгынгээ шадабари абаһайб гэжэ хүсэдэг бэлэйб. Теэд заламни ондоо байшоо,—гэнэ

Нютагай дунда һургуули дүүргэһэнэй удаа Ленинградай хойто зүгэй арадудай институтай 3 жэлэй программатай отделениндэ ороһон юм. Һүралсалаа дүүргэхэдэнь, 1930 ондо Баунтын аймаг эльгээгээ бэлэй.

— Түрүүшээр киномеханигай һурагшаар бага эргэ хүдэлөөб. Фильмын харуулагдаха үедэ имар үйлэ, хэрэгүүд боложо байнаб гэжэ нютагай зондо өөрынгөө хэлэн дээрэ ойлгуулдаг байгааб.

Уданшьегүй Баунтын аймагай гүйсэдхэхы туземнэ комитедэй үүсхэлээр соёлой, медицинскэ худэлмэрилэгшэд нүүдэлшэ эвенкнүүдэй отогуудта, оротондо хүрэдэг болоһон юм. Врач Дуриноватай, медсестра Бадмаеватай гурбуулан холо, ойгуур ябажа, ойлгуулажа хэдэг, туһаламжа үзэүүлдэг бэлэйбди. Бөөнэртэ шүтэдэг тула медицинүүдһээ айдаг, заримдаа бэедээ хүргүүлдэггүй һэн. Байн-байн дадажа эхилээ, биднэрые хүхюутэйгээр уттадаг болоо. Юу хэлэхэб, гүрэн түрын зүгһөө аргагүй нүүдэлшэ эвенкнүүдэй отогуудта, оротондо хүрэдэг болоһон юм. Врач Дуриноватай, медсестра Бадмаеватай гурбуулан холо, ойгуур ябажа, ойлгуулажа хэдэг, туһаламжа үзэүүлдэг бэлэйбди. Бөөнэртэ шүтэдэг тула медицинүүдһээ айдаг, заримдаа бэедээ хүргүүлдэггүй һэн. Байн-байн дадажа эхилээ, биднэрые хүхюутэйгээр уттадаг болоо. Юу хэлэхэб, гүрэн түрын зүгһөө аргагүй ехэ мүнгэ зөөри энэ хэрэгтэ һомолгодоһон байна. Нигэжэл нүүдэлшэ зомнай халдабарита хамшаг олон үбшэнгүүдһээ абарагдаһан, гэнтын усалһаа, үбшэнгүүдһээ наһа баралга үсөөрһэн юм.

Эвенкнүүдые һуурижанги байдалтай болгохо хэрэгтэ хубитаяа яһала оруулаа хүм. Хамтадхалга тухай өөрынгөө хэлэн дээрэ ойлгуулжа үгэхэдэш, һураггүй дээрэ байна гэжэ бэшэ нүхэдни хэлэдэг һэн. Хадын дошхон горхонуудые заримдаа тамаржа гарахаш, намаглиг налхи газартань суг ябаһан эхэнэрнүүдээ дүнгэжэ, үргэжэ гаргахаш. Юрэдөөл, аймагай засагай даабаряар залхуугүйл ябагдаа һэн,—гэжэ ветеран дурсана.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай эхилхэдэ, аймагтаа засаг баригшадай потребкооперацийн түрүүлэгшэ һэн тула броньтой байһан юм. Гэбэшье военкомадта һайн дураараа мэдүүлгэ бэшэжэ, Нэгэдэхи Украинска фронтын гвардейскэ сэрэгүүдэй 7-дохи танкова корпусой бүридэлдэ түрүүшынгээ байлдаанда ороо һэн. Мэргэн буудагшанулеметчик Тупанов байлдааануудай үедэ хоёр дахин шархатаһан, нэгэ дахин оборготоһон юм. Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай I шатын орден, «Шэн зоригой түлөө», «Дайшалхы габьяагай түлөө» медальнууд, бусад олон шагналнууд энгэртэнь ялараа бэлэй. Багахан үндэһэ яһатанай түлөөлэгшэ Берлин хотодо дайгаа дүүргэжэ, даагаа һүүлдэжэ, илагшын омог дорюун мэдэрэлтэйгээр нютагаа бусаа һэн.

— Би һүзэгшэ бэшэ хүм. Теэд энэ хүндэ сагта тайгын эзэдтэ, бөөнэртэ мүргөө һаам, ямар юм ааб гээд саримдаа һанадаг болоод байнаб. Нимэ хуймаа худхаляа хаража үзэһэн бэшөбди... Хуул этигэлтэй, найдалтайнууд һэмди. Ядаруу мунхаг байдалһаа бидэнэрые совет засаг лэ гаргаа. Бүхы наһаараа зоной түлөө оролдоод, мүнөө энэ засаг һандараа гээд муудхаха аргамгүй.

Нёдондо зунай дулаанда дүтын хада, уулаар ябаад үзооб, һанааем тамалһан асуудалда харюу олоходом, хангай хүбшэм туһалха аа гүгэжэ һанаһан байгааб. Теэд сэдьхэлни хүнгэрөөгүй: тайгын эзэд дуугай һэн...—гээд, Михаил Малыгинович хүндөөр һанаа алдаа бэлэй.

Г. ДАШЕЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: М. М. Тупанов бөө, удаган тухай хөөрэнэ; аймагай эвенкнүүдэй түбэй мастернууд С. В. Чунавлева, Т. Г. Баранова, Л. Ю. Молокова.

Б. ГАДЬЯНОВАЙ фото.

(Түгэсхэл. Эхиниинь газетын майн 18-най номерто).

СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ

ТЫНЗЕНЬ ШЭДЭХЭНЬ

Май һарын хоёрдохи хахадта холын хойто Хурамхаанай аймагай түб һуурин болохо Хурамхаанда хойто зүгэй арадуудай спортын национальна эүйлөөр ороной түрүү һуури эзэлхэ мүрысөөн үнэргэргэдэхэнь. Долоон хоногой туршада үнэргэгдэхэ энэ ехэ мүрысөөе Россий Физическэ культурын талаар хороон, физкультура-спортын «Россия» бүлгэмэй совет болон Буряад Республикын гүрэнэй спортын хороон эмхидхэнэ. Мүрысөөндэ хабаадагшад холо хүрэтэр һүхэ шэдэхэ, нохойнуудта гү, али оронуудта хуллэдэг шарга харайжа гараха, мүн гартаа томо һабаа баряад, ялхитай шэрэнги ой модон соогуур гурбан километрэй зайда урилдажа, хүсэ шадалаа туршалсаха байна. Тиихэдэ манай эндэ дуулдаагүй гэхэ гү, али тынзень шэдэхэ мүрысөөн бии байхаар хараалагдана.

ДУНДА ЗЭРГЫН

Столой теннисээр Россин түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн Люберцы хотодо үнэргэгдэбэ. Элүүржүүлгынспортивна «Рассвет» клубай спортсменүүд манай республикые энэ мүрысөөндэ түлөөлһэн байна. Энэ мүрысөөндэ Россий хото городуудай 150 теннисист хабаадаа. Манай командын түлөөлэгшэ Владимир Токарь наймадахи, Роза Цыдендамбаева—табадахи, Людмила Прокопьева арбадахи һуури эзэлһэн байна. Харин манай эхэнэрнүүд командын тоосоогоор дүрбэдэхи һуури эзэлбэ.

Б. БАИРОВ.

ТОБШОХОНООР...

БАРИЛДААН. Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар Европын түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн Турцийн Стамбул хотодо дүүрэбэ, Европын арба гаран ороной барилдаашад энэ ехэ мүрысөөндэ хабаадаһан байгаа. Хибэсэй эзэд эдэбхитэй һайнаар барилдажа, командааараа түрүү һуури эзэлээ. Россий Федерацийн түлөөлэгшэд хоёрдохи шанда хүртэбэ. Россий командаһаа Магомед Азизов (Махачкала), Рустем Келексаев (Владикавказ) гэгшэд ооһэд өөһэдынгөө шэгнүүрнүүдтэ илалта туйлажа, Европын чемпионууд болобо. Султан Давудов, Насыр Гаджиханов (хоюулаа Махачкалаһаа)— хоёрдохи, Азиз Азизов (Махачкала), Гочи Макоев (Владикавказ), Геннадий Жильцов (Красноярск) гэгшэд гурбадахи һууринуудта гаража, бронзо медальнуудаар шагнагдаба.

Эхэнэрнүүдэй дунда дүрэ буляалдалгын барилдаагаар Европын түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн эдэ үдэрнүүдтэ Иваново хотодо боложо байна. Улаан-Удын хүүгэдэй спортын 7-дохи һургуулиин директор, уласхооронды категорийн судья Баатар Занабазарович Цыбиков энэ ехэ мүрысөөндэ судьягаар хабаадана.

* * *

Эдиршүүлэй дунда Россин түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн Москва хотодо болобо. Манай нютагай дүрбэн хүбүүд, тусхайлбал, Буда Бамбалаев, Сергей Жамбалов, Баяр Бадмаев, Олег Болонев гэгшэд хабаадаһан байгаа. Зүүн Сибириин технологическа институтдай нэгэдэхи курсын студент Олег Болонев 88 килограммай шэгнүүртэ барилдахадаа, дүрбэдэхи һуури эзэлээ. «Нютагаймнай хүбүүн О. Болонев түрүү һуури эзэлхэ аргатай ба аад, арайл урагшагүй Ушарынь юуб гэхэдэ, Е даевай шанда хүртэхын лөө һаяхан үнэргэгд улаасхооронды мүрысө 7:0 тоотойгоор илаһан споярска хизаарай б даашанда очкогоор бул жа, дүрбэдэхи һуурин раба. Красноярскын с смен мүнгэн медаляар нагдаа»,—гэжэ манай б даашанай тренер —С эй габьята тренер Баймеев хөөрэнэ.

ФУТБОЛ. Клубай к дануудай дунда футбо Буряад Республикын т һуури эзэлхын түлөө рысөөн һаяар эхилхэнь. рысөөн хүүгэдэй, эдир лэй, эрэнүүлэй дунда гэргэдэхэ. Эрэшүүлэй да мүрысөөн хоёр бүлэ болохо. Нэгэдэхи б «Мотор», «Импульс», «Л мотив». «Забайкал «Металлист», ЛВРЗ-гэй с тын клубай команда туурүү һуури эзэлхын т мүрысөөхэ юм.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

Тулалдаанай үедэ. В. ПЛУТТЫН фото.

МОРИ ҺОРИХО ҺУРГУУЛИ

Аргали нютагта мори һорихо спортын һургуули урзанданай нэгдэнхэй. Тэндэ 5—8-дахи классуудай 20 үхибүүд һуралсана. Колхозой конюшни соо 10 толгой буденновско үүлтэрэй хатарша морид жэлэй дүрбэн сагта байрлана. Тэдэнние шабинар һургана, эдеэлүүлнэ, урилдаанда заһана. Зарим хүбүүд шодоогууд боложо, холо ойрын мүрысөөнүүдтэ хабаададаг. Нёдондо Тайшет морининь Улаан-Удэ хотодо үнэргэгдэһэн урилдаанда хабаадажа, гурбадахи һуури эзэлээ. Һая болотор энэ колхоздо адуун үсөөн байһан юм. Оройдоол 100-гаад хүрэхэтэй үгытэй болотороо үсөөрһэн аад, нааад онуудһаа табан хушуун малай һүлдэ болохо, адуун һүрэгые оловоруулха хэмжээ ажахын хүтэлбэрилэгшэд абаһан байгаа.

Гүйгөөшэ моридһоо гадуур саашаа үе залгажа үдэхэ гүүнүүдые азаргатайгаар худалдажа асараа. Жэшээнь, Яхад ороһоо 40 толгой адуун асарагдаа. Хүршэ Дулдаргын районой Табтаанай нютагһаа хоёр азарга (20-өод толгой) буржагар үнэтэй адууһан абтаад удхэгдэнэ. Нимэ үүлтэрэй бии болоһон ушар һонирхомоор. Эндэ нэгэ айлайда буржагар азарга унаһан айлшан ороётоод хоноһон гэхэ.

Морининь гүүнтэйнь нилэһэн байжа, хабарынь буржагархан боро унаган түрэһэн юм ха. Тиигэжэ нимэ үүлтэр нэмэ нэмэһээр нютагжаа гэлсэдэг. Нимэ адууһанай арһан ехэ сэгнэгдэнэ. Дэгэл, гутал, малгай оёходо, зохисотой гээд аргалиинхид хэлсэнэ.

Мүнөө колхозой адуун 300 толгой хүрэбэ. Худөөгэй бэлшээридэ ябадаг һүрэгые зоотехник Артур Дондоков түрүүтэй гурбан хүбүүд харууһална. Гүйгөөшэ, хатарша мориды тэрэнэй дүү Валерий мори һорихо мэргэжэлтэй һургуулиин һурагшадтай хамт харууһална.

Үхибүүд зунайнгаа амаралта гарахадаа, эндээ ерэжэ, эмнигүүдэ һургаад, малшадта унаа болгон үлдэг болоохой. Энэ орёо ажалда Цыдыпов Жаргалов, Бадма Батоев, Батоцыренов Жигжитов, Федя Варганов гэгшэд угаа шуналтай, абьяастай болоохой.

Колхозой адуун һүрэг бэеэ эдлэхай. Тиимэһээ адуушад гол ажалаа эрхилхэнээ гадуур, модо, түлеэ бэлдэхэжэ, малаа шахаад, арбинта наймажа мунгэ олохо баатай болоохой. Жэлдээ 40—50 толгой адуун гүүдагдахаар хараалагдана.

Ц-Д. ГОНГОРОВ.

МВД-һээ мэдээсэнэ

НАНШАЛДААНАЙ «НОЙТОН МУНСАНУУД»

Хэнэйшье мэдэһээр, республика дотор архини туулмаг, наншалдаанай нойтон муиса болоһон хүнүүдэй тоо үдэрһөө үдэртэ олошорно. Үнгэрһэн долоон хоногой туршада тэлэрүүлгын газарта 468 хүн оруулагдаа. Энэнь урдахи долоон хоногойхиноо 103 хүнөөр олон болоһон байба. Зүгөөр архи уугаа һаа, абяа шэмээгүй тонилхын ороондо, эдэнэрэй динлэнхи олониинь нинтын газарнуудта, автобус, трамвайнууд соо элдэб хулиган аяша гаргана. Тиии энэ үе соо найман хүн алуулһан, 22 ушарта яагаашьегүй ябаһан хүндэ добтолжо сохиһон, юумыень буляажа абаһан байха юм.

Майн 16-най үглөөнэй 5 сагта Улаан-Удын Павловай нэрэмжэтэ үйлсын 76-дахи гэртэ 34 наһатай эрхэтэн зүрхэ руугаа хутагаар хадхуулһан олдоо. Мүрдэлгэ хэхэдэ, тэрэнние суг һуудаг эхэнэрынь архидаһанай һүүлээр хутагаар хадхаа ха юм.

Хулгай хэгшэдэй гарганаһан аашые тобшолжо үзэхэдэ, эдэнэр һайнаар хубсаһан хүнүүдые барижа сохёод, умдөөд ябаһан хубсаһыень тайлажа абаха һэдэлгэ гаргадаг болоо. Майн 10-най һунин 11 час 40 минутада 10-дахи номерой автобус соо Солдатска поселок КП хоёрой хоорондо танигдаагүй хүнүүд Хитадай Арадай Республикын түлөөлэгшые сохиһоной удаа, хүүртигыень тайлажа абаһан, 11 мянган түхэриг мүнгэ, паспорт болон бусад хэрэгсэлнүүдыень буляагаад үгы болошоо. Мүн майн 12-ой үдэшын 10 час 40 минутада танигдаагүй нэгэ хүн кооперативна техникумэй захада яагаашьегүй ябаһан хүндэ добтолжо, арһан хүүртигыень тайлажа абаад, зугаһан байна. Энээнһээ тобшолходо, үдэшэ орой хэрэгүй һаа, газаагуур ябахаяа болигты гэжэ нануулнаби.

Үнгэрһэн долоон хоногой туршада гүрэнэй, умсын зөөри хулгайлагшад баһал мини һуубагүй. Жэшээнь, майн 11-нэй үдэшэлэн харуулшангүй байһан Прибайкалийн районой Таловка станцийн техническэ таһаг соohоо 14 мянган түхэригэй сэнтэй түхеэрэлгэнүүд хулгайлагдаа. Хойто удэрынь хаанашье хүдэлдэггүй, һурадаггүй хоёр хүбүүд милицийн хүдэлмэрилэгшэдтэ бариглаһан, хулгайлһан түхеэрэлгэнүүдынь бусаагдаһан байна. Мүн тус тосхоной 1-дэхи магазинай хамһабарийн байра руу хулгайшан нүхэ малтажа ороод, тэндэһээ 20 шэл архи, хэдэн багса «Астра», «Полет» сигаретэ, конфетэ, яблока хулгайлаад тэрьелээ.

Улаан-Удын Железнодорожно районой дотоодын хэрэгүүдэй таһагта «8-дахи номерой автобус соо гартаа баряад ябаһан эхэнэрэй сүүмхэ соohоонь 18 мянган 800 түхэриг мүнгэ хулгайшан абаа» гэһэн гомдол орошоо байна.

Үнгэрһэн долоон хоногой туршада гэмтэ ушарнууд зээ хэзээнэйхийнээ үлүү ба. Железнодорожно районой Пушкинай нэрэмжэтэй үйлсын 4-дэхи гэрэй гурдахи дабхарай балкон дээрэ нэ наһатай эхэнэр унажа, гэрэ дороо наһа бараа. Мохар-Шэбэрэй аймагай Галтосхондо Хориһоо ерэһэн ашан соохор мэдээндэ Гэ тайка голдо ороо, аяа таһалба. Загарайн айма 174-дэхи ПМК-гай начаник хадаһаа дельтопланер буужа ябаһаар аюулда ороо, наһа бараа. Майн 16-н үдэр Улаан-Удын «Терешк вагай нэрэмжэтэ үйлсын гэрэй гурбадахи дабхар балкон дээрэ гараж, т хилжа байһан дүрбэн хүбүдые даангүй, балконинь у жа, эдэнэр хүндөөр гэмтэ һэн байха юм.

Буряад Республикын МВД-гэй хэблэлэй бүлэг.

БУРЯТИЯ *мүнөөдэрэй номерто*

«Хангалтагүй» гэһэн сэгнэлтэдэ хүртэбэ»— Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет эй эзлжээтэ заседаниһаа тоосоон.

Буряад Республикын 70 жэлэй ойдо. «Һайндэр болотор багахан саг үлэбэ»—К. Харанутовагай мэдээсэл.

Хото ба хотын хүн зон. «Хартаабхын газар хэдытэб?»—Улаан-Удэ хотын захиргаанай гулваагай пресс-секретарь Л. Мальцевагай тайлбари.

Һанаа зобоомо асуудлаар. «Харууһа багатай хүүгэд тухай»—О. Ешеевагай статья.

«Мүнгэн хүн зоной болон обществын аша туһада хэрэглэгдэхэ зэргэтэй» Одой-Азийн банк тоосоно»—Б. Крыласовай статья.

«Шэнэ-Бэрээнэй ... нернүүдэй түрүүшын ... лаан»—С. Гуровай ... лэл.

Соносхолой хуудаһан.

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Манай адрес: 670000. Улаан-Удэ, Каландаришвилийн үйлсэ, 23 «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшоной — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай—2-66-76, таһагууд: соведуудэй хүдэлмэрийн бэ нинтын эмхинүүдэй —2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36, (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; 2-67-81 олониитын хүдэлмэрийн бэ мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнүүдэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй — —2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда —3-42-19, Закаменскда —30-61, Хоринскдо —2-31-67.
Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет эй хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери— —2-23-67 вахта—2-56-62.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудапаа хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 7500.
Стереотипта тушаагдаһан саг: 20.30.

Буряад Республикын Хэблэлэй ба олонд мэдээсэлгын министерствэдэ 69-дэхи номер тойгоор бүридхэлдэ абтанхай.
Газетэ республиканска типографидя хэблэгдэнэ. Директорэйнь телефон 2-40-45.